

EIBARKO GATXIZENAK

Antxon Narbaiza Azkue

EGO IBARRA BATZORDEA. 1990

EIBARKO GATXIZENAK

Antxon NARBAIZA AZKUE

"Ego Ibarra" Batzordea 1990

"Gizatasunez bizi izan dan Eibarko euskal herriari."

HITZAURREA

“Eibarren beste gaitxizen ez da erraza beste erri baten” horrela dio Toribio Etxebarriak bere “Lexicón” liburuan, gaitxizen hitza edo berbaren azalpena egiteko ematen duen adibidean.

Badirudi, gehiegi esatea ematen duen arren, horrela dela, Antxon Narbaizak burututako lan esanguratsu honetan azken 100 urteotako 1000 gatzizenetik gora jaso dira eta. Izango dira gehiago ere, dudarik gabe, baina noiz edo noiz amaitutzat eman behar eta...

Esanguratsua dela diogunean herri honen sasoi bateko idiosinkrasia, historia, kosmogonia...isladatzen direlako da. Izena eta izana, elkarrengandik hurbilago zeuden industrializazioak ate joka ziharduen sasoi haietan.

Eibarko gatzizenak ez dira inola ere iraingarri edo min ematekoak bestelako konotazio, harremanak eta funtzioak dituzte. Adierazten duten ironia jasangarria da. Eta euren betekizuna pertsona identifikatzeaz gain titularraren ingurukoak, senideak ezagutarazteko titulo banatze funtzioa bete dute.

Beraz, esanak esan, liburu honen helburua, hain zuzen ere, Eibarren eta eibartarrok amankomunean daukagun geure kronikaren parte bat azaltzea da. Ez beza inork har zazpikien erara, ez bait dago inortxo bera ere mintzeko asmorik. Geure ondarea zaintzea eta gordetzea izan da asmoa.

ALKATESA , Aurora Bascaran

EIBARKO GATXIZENAK

I.- Sarrera

II.- Antzinako gatzizenak

III.- Gatzizenak beste hizkuntzatan

IV.- Gatzizenen inguruan: Sailkapena

V.- Baina aldatu ote dira gatzizenak?

VI.- Zelan gauzatu dogun zerrenda

VII.- Kolaboratzaileak

VIII.-Zelakoak dira Eibarko gatzizenak?

IX.- Gatzizenen esplikaziñua

X.- Pasadizuak

XI.- Zerrenda

**XI.- Eibarko gatzizenak T. Etxebarriaren obran:
"Viaje, Ibiltarixanak eta Lexikoia"**

I.- EIBARKO GATXIZENAK

Gizartea zer esanik ez, honetan ere, asko aldatu zaigu. Alde batetik Euskal Herri honetan ez da ohiturarik -herri handi xamarretan behintzat- gaitzizen edo izengoitiz jendea "bataiatzeko".

Deitura edo abizenak "gerra" hau irabazten ari dira. Oso euskaldun izaten jarraitzen duten herrietan ezik: Ondarroa, Azkoitia... eta beroietan ere ez aspaldiko indarraz. Elebitasunak eta giza-joerak badu hor, jakina, bere eragina.

Eibarren, zer esanik ez, ez dago, ez dugu lehengo konturik. Bizi garen sasoi honetan ez litzateke esaterako gerra aurreko hartan gertatzen zena ikusiko ez entzungo. Harako kanpotar saltzaile harek, herritar bati -beronen lantegiko atarian- ea Atxa deituradun batek non zeukan lantegia galdetzera etorri zenekoa esaterako. Han ez zuen inork gizaseme hura ezagutzen. Kanpotarrak behin eta berriro ekiten zion. Baina alperrik. Udaltzainarengana jo zuten. Honek ere idearik ere ez. "Bere apellidua ozta-ozta ekixan barren"! Gizona etsiturik udaletxera. Udaltzainburuak sekretarioarengana. Liburuetan bila hasi...Azkenean han zebilen batek argitu behar: "Hori ..." **Urlia** izango dok"... "Atxa" hura nor izango eta, kanpotarrak lehenengo aurkitu zuen herritar beraren betidaniko bazkidea negozioan! Gaitzizenaren indarra! Garai haietan zalantzarik gabe benetako izena.

Argi eta garbi esan behar lehen-lehenik euskeraren galerak suntsiketa horretan lagundu egin duela. Transmisio prozesuak porrot egin duelarik -hizkuntza helerazten ez delarik- gaitzizenak ere, zaharren erabilpenean edo oroimenean gordetzen dira soil-soilik. Bigarrenik hasieran aipaturiko giza-joeraren haritik, guzti honek herri batuago baten -eta ez bakarrik zentzu fisikoan- oroitzapenak dakartza. Bizitza amankomunago baten ezaugarri. Hobeia edo txarragoa zatekeen gizarte batena. Baina hori bai guztiz euskalduna. Nortasun Agiri edo D.N.I. zorioneko hori erabiltzeko ohitura handirik ez zuena. Zer esanik ez guk baino Aurrezki Kutxa, Banku eta abarrekin harreman gutxiago zuena. Izan ere bere "benetako" izena oso bakan ikustera ohitua zegoen gizartea zen hura. Ez eta entzutera ere, zoritxarreko soldaduskan ez bazen. Edo eta Fernando "Amezketarra"-ren adibidean bezala ahozko tradizioaren antitesia bilakatzen zen notarioaren aurrean. Oraindik orain zenbait familiak, gizataldek... bereari eusten diote, euren ezagunek eusten dietela esan beharko litzateke agian, inork gutxi aurkezten bait du bere burua gaitzizenaz. Telefono gabeko garaiak bestalde... Egun gure artean, gaitzizen edo izengoitien azken hondarrak aipatu familia bakar

horietaz kanpo kuadrilen izenak dira. Baina hauek noski gizabanakoaren betekizunik ez dutelarik. Gehienetan taldeak berak erabakitzen bait du, bere multzoari zein izengoiti ipini.

II.- EIBARKO ANTZINAKO GATXIZENAK

Gatxizenak Toribio Etxebarriak (1) esaten dabenez gauza guztiz zabaldua genduan Eibarren. Berari be diño, "**Txindurri**" deitzen ei zetsen eskolan. Galdos Txikik, Jesusen Lagundiko beste eibartar famatu haren anaiak, ipini ei zetsan. Eskola-sasoi haretan Galdos hau gatxizen jartzaile gogorra ei zan. Hari beretik J.S.Martinek be bere Eztenkadak (2) liburuan hara zer diñon:

"Eibarren ez zan sasoi aretan gatxizen bakorik, da kanpotarrei etorri ala asmatzen zetzezen. Lelengo izena probisionala izaten zan".

Hortik etara geinke kontua zer zabaldua egoan Eibarren gatxizen jartze hau.

Ezizenaren indarra zein aundixa izan dan kontuan hartzeko, nahikoa da gure herriko 1885.urteko plano hartzea. Muestra eder bat da berori. 90 izen ageri dira bertan: lekuak, etxeak, zubi, kale eta pasialeku. Guztien artian ondoren datozen honek irakurtzea baino ez dago:

KAMIÑOKUA, TORREKUA, MAKALARREKUA, HILARIONEKUA, KIPUTXANEKUA, CASITA CATAÑO, MAKASKUA, AMIGONEKUA, CASA DE AZPIRITXIKI, TXEPELDUKUA, ANDREZARRO, AMARRENENGUA, BITXOR AUNDINEKUA, TXIBILINTXONEKUA, MALENKARAJONEKUA, TARRANKANEKUA, INDIANOKUA, KONTADOREKUA, URBANENEKUA, casas DE PEDRO MARI (apellido edo abizenik ez!), casa de ERREMALDO, TXIRRINTXONGUA...

Bestalde Eibarko gatxizenak badauka gutxienez berezitasun bat, bestek ez dabena. Eta da hain zuzen -SA(-SIA) atzizkiaren erabilera. Andrazkuari Eibarren -SIA gehitzen jako (3). Holan **Txaltzak Txaltxesia** dakar, **Kukuak Kukosia**, eta **Txomok Txomosia**. Edozein modutan hori ez da "automatikamente" gertatzen. Kukuak "bere" Kukosia daukan arren, eta **Katrek** bere **Katresia**, **Kalaberiar** ez jako "Kalaberasarik" ezagutzen. Ez eta **Katxori** "Katxosarik". Halan be andrazko askok bere nortasun propixua dauka, senarraren "laguntza" barik. Hor daukaguz Loretosia edo eta beste Maria guzti horrek...

(1) "*Viaje al País de los recuerdos*". (84-85-86. orrialdeak). Gaitxizena edo gatxizena biak erabiltzen dirala Eibarren esaten da bertan. (Lex. 375.orrialdea).

(2) "Eztenkadak". (79. orr.)

(3) Atzizki honek Eibarren gure azpieuskalkian izan dauen zabalpena ikusteko Lexikoian datorkigun adibidea egokia da: "Gizona barriketalarixa eta andria berriketosia, ba'dozu aspertzeko lainñ auzuan". Eta jarraian hau eransten dau:(Erderismo en que se incurre, sin perjuicio de barriketalarixa, que es lo vigente).

III.- GATXIZENAK BESTE HIZKUNTZATAN

Historia apur bat eginez, ikusi dagigun Europako hizkuntz nagusienek zer adierazten euskuen gai honen gainean. Adibideei jarraituz, azkar asko konturatuko gara "izen-gehitze" hau ez dala atzo goizekoa.

Espainolez **Larousse** hiztegian begiraturaz, ondoko hau irakurri dogu: **APODOS: 1) Sobrenombre-alias: aluden a cualidades circunstanciales buenas o malas. 2) Mal nombre, mote: implican menosprecio, burla e ironía.**

Frantsesek ostera "surnom" eta batez be "sobriquet" darabile. **Petit Robert** hiztegian hau irakurri dogu: "**surnom familial, souvent moqueur**". Eta gero **Balzac** nobelagilearen adibidea dakar: "*Jadis les gens du peuple n'étaient connus que par un sobriquet tiré de leur pays*". Balzac-en ustez bada, gatzizenok herrietan eta aspaldi baino ez ziran erabiltzen.

Ingelesek (**Oxford Advanced** 568. orrial.) "**Nick-name**" diñue: "**Name given in addition to or altered from or used instead of the real name**". Eta ondoren adibide bi datoz: eg "**Fatty**" for a fat person; "**Shorty**" humorously for a very tall person. Guk norbaiti "Potzolo" edo "Motxa" deitzia moduan.

Germanoek azkenik "**Beiname**", "**Spitzname**" dakarre. (**Wahrig**, 613 eta 3358. orr.) Biok baina ondo bereiztuz. Lehenengua (Beiname): "**Name, den jemand zu seinem eigentlichen Namen später bekommen hat**". Laburbilduz, norberaren izenari gehitzen jakon izena izango genduke lehenengo hau. Eta euren errege ezaguna izan zan Federiko 1. "Barbarossa" aitatzen dabe. Bigarrenari barriz, "Spitzname"- ri "Neckname" gehitzen detse, esanez izen iraingarria dala.

Euskerara itzuliaz barriz, **Azkuek** bere hiztegian ondoko honek jasotzen ditu:

1.-Izengoiti. (AN,BN,G,L,S.)

Beraz bizkaierak ezik gainontzeko euskalkiek ezagutzen daben berbia. Erdaretan: "**Apodo, sobrenombre, sobriquet, surnom**" jartzen ditu.

2.-Ezizen (B....G..). Apodo, surnom.

3.-Gaitzizen(B, G). Apodo, sobriquet.

Azkenik ez oso ezagunak diran beste bi aldaera datoz:

4.-Izenburu(B). Apodo, surnom.

5.- Izenordeko(B,G). Apodo, surnom.

Guzti horretatik baina gure gure gatzizen (gaitzizen) horrek dauka "gaitz" hitz horren bitartez zentzu peioratiboa hasiera hasieratik. Bestalde, antzinatek ezagunak dira gizabanakoari ezartzen jakozan ezizen eta gatzizen. Grekoen komedietako pertsonaiak zein eta erromatarrenak izen ugari emoten euskuez. Adibideren bat emotekotan hor daukagu **Plauto** bera. Bere izena antza danez, "**ploti**"-tik dator: "**anka planuak**" eukazelako itxuria. Bere antzerkietako pertsonaiak aspalditik etorren tradiziñoari eutsi baino ez zetsela egiten adierazten euskue. Esaterako bere "Miles Gloriosus" edo "Militar Harroa"-n agertzen diran pertsonaien izenak irrigarriak dira, nahiz eta grekotik hartuak izan. Batzuk baino ez doguz izendatuko: "Artotrogos", edo "Ogi-irunslia"; "Lurcio": guretzat "tripazorro"... Giza-moltzo guztietara zabaltzen zan kontizu gatzizenen izendatzia. Marco Tulio "Cicero"-k - ahalguztiduna sasoi batean Erroman- bere izen hori be gatzizen eban.

Zelan ba, erregeak ere ez dira gatzizenik barik libratu. Hor daukaguz Karlos Haundia enperadorea, edo eta **Carlos "Burusoila"**, bai eta Felipe "Ederra"...Federiko "Bizargorria" eta beste asko eta asko.... Euskaldunon artian be Nafar Erresuman "**Belak**"," **Otsoak**" eta "**Hartzak**" noiznahi agertzen jakuz, gero hain zuzen deitura edo abizenak sortuko ebezenak: Belasko,Otsoa..Gartzia.. Sarreratxo honetatik garbi samar etara geinke definiziño mailan behintzat badala alde batetik gatzizena eta bestetik beste zeredozer, izengoiti edo deituko gendukeena, berez barregarri edo irrigarri izango ez litzatekeena. Plinio "Zaharra" eta Plinio "Gaztea" esaterako erromatarren artian, **Bitxor "Aundi"**, eta **Bitxor "Txiki"**, bestiak beste gurian. Baina defiziñoak definiziño jarraitu dagiogun gure bidia...

IV.- GATXIZENEN INGURUAN

SAILKAPENA

Esan berri dogun moduan, bilduma honi gatzizen-bilduma deitzia ez litzateke beti bidezko. Batu dogun zerrendan danetarik dago eta. Badira bai, "gatx" edo itsusi gertatzen diranak. Norbaiti "satorra" edo "kirikixua" deitzeak ez dirudi loria botatzia danik. Edo familia bati "Kagalerianekuak" esaten jakuenian. Gauzak diran moduan diralarik, sailkapen moduko egin ahal izan dogu. Gatzizen "famiak" osotu doguz eta hara zer ikusten dan:

1.- *Animalia-izenak*. Fauna oso bat aurkitu dogu. Zoo bat betetzeko adina. Hirurogeitik gora animalia eta fristixa.

2.- *Jateko gauzekin zer ikusi daukenak*. Hamen be menurik zorrotzena, exijentiena osatzeko gai eukiko genduke. Ez da osagai gitxi! Kondimentu eta guzti ia ez da ezer falta: olixua, binagria, mantekillia, sagarrak, lekak, madarixak, txorizua eta txistorra, bakilau eta bixigu... Gainera menua elebiduna izaten da inor konfundidu ez dedin..

3.- *Lanbide edo ofizio izenak*: Arotzak eta kañoigñak, artilleruak eta boteruak, abarketeruak, ardidunak..

4.- *Sasoiko pertsona ospetsuen izenetatik sortuak*, hau da garaiko pertsonaje famatuei jarraituaz. Mimesi garbian. Toribiok esaterako berba total bati "Salmeron" esaten zetsela diño, XIX.mendeko politikari sutsu haren izenian. Ironia berbera dauka prosaikoagoa izan arren geroragoko harako "Atrasau"-k. Sail honetan batu ditugunen artian ogibide desberdinak dira: Toreruak: "Chico de la Magdalena". Boxeolarixak: Alf Brown. Kantarixak: Gardel. Kotxe-pilotuak: Linberg, Dibo..Foballistak: Campanal..Iruzurgileak: Estabiski.

5.- *Pertsonaren gorputz-neurri edo tasunei dagokienak*. Danok ez gara bardin etortzen mundura. Hori ez dago esan biharrik. Badira era guztietakoak: "Txatia" bata, "Atz Motz" bestia, "Kojua", "Ipurdigabia". "Kerizpeko limoia" (aurpegi zurixa eukalako kontizu)... Klasifikaziño honetatik kanpo geldituko litzatekez: "Querido", "Perder", "Tocayo"...Antzinakuak Eibarren eta dirudienez gertakari xoil baten inguruan sortuak. Ez dira bestalde baserriko jatorrixa erakusten dabenak sartu: "Akondia", "Agarre"...inoiz sartu sartu badira be: "Itzio", "Ikatzerre", zelanbait muestra moduan gehiago.

6.- Toki edo herri-izena daroiadak. Hamen be baserriekin moduan, antzerako gauzia egin nahi izan dogu. Aspaldi honetan herrixan sustraituak egon diranak aukeratuz: "**Madrileñuanekuak**"(ez zan sasoi haretan madrileño askorik izango Eibarren). "**Elorrixo**", "**Lastur**" eta holakoak.

7.- Inoiz gatzizen amankomunak pe aurkitzen dira. Kuadrillenak aparte lagata bat edo bat aitzatu barik ezin aurrera jarraitu. Ezagunak ziran **TXIRIKILA TA PALUA**; zein baino zein argalagoak, euren fisikoagatik oso ezagunak ei ziren maitemindu bikote bati deitzen zetsen. **ELIXA OSTEKO JOSTUNAK** gatzizena baino izenordeko normal baten itxura gehiago dauka. **ALDATZEKO IZARRAK** ostera mutil mardul eta sasoioko batzuri esaten ei zetsen. **URKUSUKUAK** Orbeatarrak ziren. **XAPU** Azpeitiarrei ez ezik, gu geu be xapu-herrikoak ei gara. Eibartarrak eta Plaentziatarrak beti alkarri adarra jotzen zeinek bestiari ziri haundixagoa sartu. Guk eureri **AUTX-ERRI** deitzen gentsen eta eurak guri ostera **XAPU- ERRI**...(Ikus Lex. 197. orrialdea). Plaentziatarren: " esan dotzat" eta holakoak ez dira ba atzo goizekoak...

Irakurleak baitxa be eztau nekerik izango hots onomatopeikoetatik sortutako gatzizen banaka batzuk topatzeko: **BEKEKE, SITO-SITO, KOKOLE** e.a.

Hortik kanpo, gatzizendun ugaritsuenen artian **MARIA** izenarekin osotutakoak daukaguz. Harrigarria zenbat epiteto gehitzen jakozen sasoi haretan orain ez bezela, guztiz errepresentatibua zan izen honi: **MARIA AUNDIXA, MARIA BIZAR, MARIA PANTORRILLA..MARIA LA DULCE** (berau gero monja sartu ei zan). Gizonezkuen artian gauzia zabalduago dago: **PATXI TXIKI, PATRI MUSTUR AUNDI, MATEO BOTOIA..**

Gatzizen ospetsuenen zerrenda egin behar bagendu bestalde "**BABA BALTZAN KOKUA**" eta "**TAK ETA ERRIALA**" irabazle izango lirake. Lehenenguaren berri badator Toribio Etxebarriaren "Viaje"-n. Eta orduan be eruallia famaua ei zan.

TAK ETA ERRIALA-ren kasuan barriz, honi pasa ei jakon gitarra jotzaile amorratua izan eta behin afinatzen ebilela:TAK eta sokia eten. Orduan esan ei zeban: TAK ETA ERRIALA, soka barrixa erriala kostatzen itxuria!

Horrek bixok dira jende guztiaren ahotan sarrien ebizenak. Apuntatzen hasi orduko edozeinek botatzen zetsuzenak.

V.- BAINA ALDATU OTE DIRA GATXIZENAK?

Lehen eta orain gatzizenak jite edo joera berdintsuak ezagutu ote ditu? Badirudi ezetz. Hizkuntzaren diakroniatik begiratuaz behintzat garbi ikusten da hori ez dala hola. Lehenago esan dogun moduan gizartea aldatzen joan dan eran argi nabarmentzen da gatzizen ondaredun edo patrimonialak zelanbait esateko, galduaz joan dirala, gizabanako edo "individuo"-ari gehitzen jakon gatzizenaren mesedetan.(1)

Alde batetik -ENEKO atzizkiaren erabilera egoan: Bat**"PERDER"** bazan bere harikoak **"PERDERRENEKUAK"** izango ziran, eta bere emaztia ezer izatekotan **"PERDERRESIA"**. (Atzizki hau lehentxoago aipatu izan dogu). Gaur egun ostera bigarreneko atzizki hau nekez entzuten da, lehenengua oraindik bizirik badago ere. "Onenian" be familia bateko partaide bakoitzari zegokion gatzizena bertako pertsona bakar batengan isladatu izan da; ez dau alegia sustarrrik bota. Inork heredatu barik gelditu da. Aldaketa honek asko pobretzen dau gatzizena eta bidenabar hizkuntza bera. Lehen ez zan holakorik gertatzen. Esate baterako aita Cristobal izan arren eta semia Tiburtzio, azken honi **"Cristo Txikixa"** deitxuko detse. Gaur ostera gatzizena "erualiarekin" batera amaitxuko da..

(1) Ez zan lehen horrelakorik pasatzen. T. *Etxebarriak* bere Lexikoian (388. orrialdian): **"Txilibitxon"** eta **"Txilibitxonesia"**, Portalian bizi ziran eta alabiak be gatzizen hori zeroyan", esaten deusku.

Gatzizenen jarraituaz eta beste atal batian esan dogun moduan, mende honetan Eibarko gizartea gero eta elebidunago bihurtuaz joan da, hasieran ama-hizkuntzaren oinarrixa galdu barik. Baiña gerra ostetik honuntz gaztelania nagusituz joan dan neurrixan euskeraren barruko mekanismoak, -"tresna" fonetikoak zelanbait adierazteko- galduaz joan dira poliki-poliki. Guztiau pertsona izenetan ikusten da argi eta garbi. Izan be, pertsona elebidunak eta zer esanik ez elebakarrak(erderia hizkuntz ia bakartzat daukan gure honek),ez dau, jakina, erdaratiko hitza ongi edo batere ezagutzen ez daben euskarara egokitzen. Hori garbi ikusten zeban *Etxebarriak* erdarazko "Rufina" euskaraz Urrupin, itzultzen zala aipatzerakoan:

"Estas formas euskerizadas de los nombres propios, se emplean en el caserío y no en la villa o en los estratos bilingües" (Lex.712.orr.)

Gure zaharrek Klemente Kele bihurtu eben bada,euskerak berez holako hotsak* iruntsitzeko izan dauen zailtasunagaitik.

Eduardo: Erdo zan.

Cayetano: Kaitano.

Alejandro: Alikan.

Batzutan euskal izenak izengoiti itxura gehiago dauka:

Toribio: Tolili.

Leopoldo: Poltxo...

Lexikoian adibide ugari dator:

Rafael: Errepal da (221.orr.)

Francisco: Fraisko (372.orr.)

Aquilino: Akiliño.

Gregorio barriz: Gergorio(394.orr.) Kele-ren arrazoi berdinagaitik.

Anakleto: Ketə.

Romualdo: Erromaldo(482.orr.) Euskal jatorriko berba batek ez dauka R-rik hasieran.

Ramona Marta: Erremona Marta(492.orr.)

Mateo: Matio (544.orr.)

Miguel: Miel.

Agustin: Austin...

Gure zaharrak kejetzen dira bai: "oingo izenak gatzak eta buruan gorde ezinezkuak" dirala eta..Baiña, gaurko Beñat, Anartz, Oiher... etabarrok harek bestiak baiño gatzagoak ete dira?

* Harako muta cum liquida.....

VI.- ZELAN BURUTU DOGUN ZERRENDA HAU

Hasi aurretik jakin bagenekien horrelako lan bitxi batek ezinbesteko mugak zituela. Hasteko, holako lan bat adinean aurrera egin dauen pertsona batek egin bihar izango eban, eta ez guk. Izen asko, igesi joan jakuz, nahiz eta beste batzuk sarean sartu izan. Pasadizuetan urri gelditzen seguruenik, baina hori be konpondu leiken gauzia da. Lanian hastia baino ez da. Hortik kanpo, norberak sasoi bat ez bizi izanak, "ei" ugari tartekatzer behartu gaitu, guk nahi ezta. Guzti hau esanda, hala eta be biharrari ekin bazetzagun, hainbat eta hainbat eibartarrek betirako joan zen sasoi bat pozik gogoratuko ebelako izan da. Eta mugak aitxatzerakoan haundienetako bat zalantza barik amaitu ezinik gelditzeko arriskua. Izan ere beti dago norbait: "Hi, apunta e'ik hau". Edo eta bestiak: "Hau..jarritxa daukak"?

Zuhurragorik ere bai: Hi, hori ez e'ik apuntau. Bada ezpada". Egia esateko gitxienak. Gaiñera gure zerrenda guztiz anonimoa dala esaterakoan ez da arazorik izan.

Inoiz mahaixan egon dan bat edo batek beriak bota eta aldegin eta geratuko danak diñotsu: "Hi, txa... hor jua dan horrena apuntau dok?" Seguruenik zerrenda hau begien aurrean ikusi bezain azkar bat baino gehiago bere lapitza hartu eta izenak gehitzen hasiko da. Hainbat hobeto sasoi hura gogoratuz aldarte ederrean egoteko bidea egiten badetsagu. Izenburuari lotuz, zerrenda bi ataletan zatitu dogu. Lehenengo eta inportanteena lekukoen sailkapena, eta bigarrenik bestearen osagarri liburuetan jasotakuak. Atal honetan, Toribio Etxebarriaren lanak hartu doguz ardatz: "*Viaje al país de los recuerdos*"; "*Lexicón*" eta "*Ibiltarixanak*". **Juan San Martinek** bere "*Zirikadak*" eta "*Eztenkadak*" liburuetan jasotakoak politik eta xebreak izan arren, ez ditugu hemen barneratu, asko eta asko berak asmatuak izan diralako. Lekukoen barruan sartu ditugu edozein modutan papeletan irakurri ditugun zenbait, hara nola M.A.Zulaikak "*Eibar*" aldizkarian batu ebazenak (284 alea)

Lehenengo zerrenda osatzerakoan kale diferenteetan bizi izan ziran herritarrak aurkitzea izan da, gizon zein andrazko lanari ahalik eta zabaltasunik haundiena emateko. Ahaztu barik garai haretan ideologia politiko desberdinetan zihardutenak. Hasiera batean adinaren aldetik 65 urte inguru horretatik gora daukaten eibartarren oroitzapenak ekarri nahi izan doguz, baina gero ohartu gara edozenbat izen kanpoan utzi beharko genduzkeela, eta hori egiteari jakina ez detsagu zuzen eritzi. Zelan baztertuta utzi "PABORREALA" edo "MATARRATAS" moduko izen ezin ezagun eta entzutetsuagoak! Gure izenok bada zabaldu egin

behar izan doguz, gerorako izenak sartuaz baina beti ere oreka bat mantenduz, erdal gatzizenak zelanbait eralgiz lantxo hau ezer izatekotan euskal edo behintzat euskal giroko gatzizenen korpus bat izan nahi bait du.

Metodologiara itzuliaz, galderak zelan egin horixe zan hasierako abiapuntu. Motorrak geldi egon badira luzaro batzutan -eta hori zan hainbaten kasuarrankatzea nekezagoa bihurtzen dalako.

“Zer kaletan bizi izan zinan umetan, gaztetan... Buruan daukazuz auzokuen izenak... Baeben gatzizenik? Eskola-lagunak... kuadrillakuak... Taillarrian... Lagungarri izaten dira holakuetan orduko fotografiak. Zuri-beltz kuttun horretan, jende ugari agertzen dan erretraturik ez da gatxa aurkitzea. Banan-bana “identifikatzen” hastean beti azaltzen da gatzizenen bat.. Horrela osotzen da lehenengo listia. Ondoren kolaboratzaileei emoten jakue aurrean dabena ikusiaz berriak eransten joan deizezen. Gatzizen batzuk baztertu bihar izan doguz guztiz barriak ziralako.

VII.- KOLABORATZAILEAK

Egia esateko, kolaboratzaile baino gehiago egille deitu beharko genduzke. Askotan gu geuk jaso baino ez ditugulako egin, inongo galderarik luzatzeke. Baina tira, bego horretan. Hona hemen beroien izenak. Seguru asko beste horrenbeste izango dira. Zergatik eze, batek baino gehiagok esan izan desku: "Egon hari. Preguntauko jetsat " honi" edo "beste hari"... Kale Barriko Gallastegitarrak, Larrañaga-Mandiola famelixia, Maritxu Osa, Maritxu Etxebarria, Pakita Uria, Julio Arrieta, T. Azpiazu, Fausto Martínez(G.B.), Paulino Larrañaga, Alberto Markano, José Etxebarria, Luis Lasheras, J.Bernedo, Cl. San Martin, Gantxegi, Eusebio Lafuente, Ciriaco Mugerza, Olga Arizmendiarieta, J. M. Gisasola, Roberto Larreategi, Cándido Eguren, J. Aristondo... Eta soziedadiak: Dardai, Gure Bazterra, Kerizpe, Izarra, Zatixa.. AEKko langile sutsuek eurek pe zerrenda politta osotu dabe.

Azkenik, esan bihar gure metaketa biribiltzeko sasoi bateko egunkariak aztertu izan ditugula. Hartan honetan, banan-banan begiratzia lan ia burutu ezina izan da, hori dala ta muestratxo bat, aukeraketa bat egin bihar izan dogu.

Gerra aurreko "La Voz de Guipúzcoa" eta gerra ostean "La Voz" (oinguan "de España"...) eta "El Diario Vasco". Gatzizena prentsa idatzian agertzeko nun eta nekrologiketan baiño leku aproposagorik!!, eta holan, beste apurren bat batu ahal izan dogu. Gero baiña gure informatzaile sareagaz aurrez-aurre, gatzizena benetan herritar bati zegokion egiaztatu gura izan dogu. Amaitzeko, "Eibar" aldizkaritxik be zeozer bat batu dogu.

VIII.- ZELAKOAK DIRA EIBARKO GATXIZENAK ?

Eibarko gatxizenak Plazentzian, Ermuan, edo eta Elgoibarren topa leikezen beste hainbaten itxuria dauke. Lehenago esan dogun moduan **BOST KANTOIA, PERDER**, eta halakoak bailara guztian entzun izan doguz. Baina guretik urriñeratu ahala, gatxizenok eurok pe beste taju eta itxura hartu izaten dabe. Zaila dirudi Eibarkoak irakurri eta gero, baina giza-asmaketak ez dauka honetan be, mugarik. José Letona arrasatear poligrafo bikainak jaso zitxuazenen artian* bada zer aukera. Badira gureekin bat datozen batzuk:

Pertsona izenak: **ALE, KELE...**

Ofizioak: **KOTXERUA, ZESTERUA, TXURRERUA...**

Eurak be badauke: **"HERMOSHO", " GIBEL", "KUARTILLO", "TAMBOR"...**

Guk Maria izenari ezizen ugari jarri detsagu, han **"MARIA MUSTUR ZIKIN"** eta **"JUANA BARRITXU"...**

Mondragoitarrak baina ez dira atzian geratzen, euren deskriziñoak ezin zehatzagoak dira; guk **JAUNGOIKUA** daukagu, eurak oster **JAUNGOIKUAN AMANTALA!**

Haren **"ZERUKO KATUA", "ZERUKO KARTERUA"**, edo eta **"KAKA ESKU"**, ez dira ez txakurraren buztana!

Gure Ego errekaaren gora dagozen gure lagun ermuarren ** gatxizenak ez dira gurien izakera eta edukiñetik larregi aldentzen. **TXINDURRI, OTXUA, OBOLO, MOLON...**

Alan be gaixak kombinaziño ugari eskeintzen dau: Guk **MATEO BOTOIA** edo **MATEO PAÑUELOS** badaukagu, gure auzokuak **MATEO TXARRI** ei dauke.

Guk **FELIX TXIKI** eta **FELIX AUNDI**, eurak barriz **FELIX ASTO...**

Guk **TXUTXURRUTXU**, harek **TXUTXURRUPIN**.

Jakina, gure auzotarrak eurak pe **-SA** atzizkia birizik izan dabe: **TXOTXOLESIA, KRISPIÑESIA...**

Azkenik esku artian daukagun Ane Arregi zarauztarraren **"ZARAUZKO TITULUAK"** lanian***, ikusi geinke kostaldeko gatxizen honetan pertsona-izen ospetsu eta izen epitodun askoren artian ez dala begiratu azkar batian behintzat gure artian emoten dan ugaritasuna eta barrokismoa ikusten.

Amaitzeko esan ezin bestekoa jotzen dogula herri bakoitzak bere pasadizo, ipoin eta abarren artian gatxizenen bilduma egin biharraren premiña.

* Anuario de Eusko Folklore (1981)

Aranzadi-Eusko Ikaskuntza.

** Imanol Bustinduy-ren elkarkidetzarekin.

*** Argitaragabea (1987-19-5)

IX.- GATXIZENEN ESPLIKAZIÑUA

Ez da erreza sarritan gatzizena honi edo beste hari zergatik jarri zetsen jakitzia. Gatzizenaren jabia oraindik bizi dalako, edo informatzailleari ez jakolako ondo begitandutzen adieraztia. Hona ekarri dogun zerrendan bada, hainbat eta hainbat argibide barik gelditzen da. Edozein modutan asko eta askori azkar usaintzen jakue nundik norakua.

Zelan edo halango sailkapen edo klasifikaziñua egin nahian hona hemen zertan gelditu dan:

LANBIDEAK.

Ez doguz danak aitzatuko, horretarako zerrenda nagusira jotzia baino ez dago. Hona batzuk:

ARDIDUNA. Ardixak eukazelako.

AROTZ AUNDIXANEKUA. Epitetua arotza izatez aparte aundixa zalako.

ARMERITO. Armerua eta gainera txikixa.

ARRILARIXA. Beti gelditzen da dudia, ia noberak jasotakua dan ala Toribio Etxebarriaren Lexikoitik jasua izan dan. (Cf. gatzizen hau bertako 163. orrialdian). "Arrixan biharra egiten dauena".

BINOTAS. Ardaua saltzen ibiltzen zalako.

ERMU KAXAGIÑA. Aurretik jatorrixa markatuaz. Kaxagiñak asko kontizu baina ermuarrak.

EULOGIO TXISPAGIÑA. Txispagiñak asko baiña Eulogio zeozegaitxik ezaguna...

FOTERO. Sasoi batian fotak egiten zitxuanari. Eta gero haren sokakoeri. Armusutan batez be jaten ei ziran. Ogi txiki batzu ziran, eta etxe askotan atian ultzia egoten ei zan, okiñak ogixok bertan trabatu zeixazen. "Fotak ziran txakur-txikikuak eta txakur-aundikuak" (Cf. Lexikoia 372. orrialdia eta "Viaje...196. orrialdia).

IZOTZA. Frigorifikorik ez zan sasoian, estimatzen zan produktua. Eta haren harikueri jakina: IZOTZANEKUAK.

KAJOITXO. Lanerako objektuak sortu dau orainguan ezizena.

KATANERUA. (Lexikoia cf. 480. orrialdia KATENERUA dakar Etxebarriak). Katian egoten zalako, kobraketan, orduko zerga mota bat. Ondarruan "Katai" esaten detsena. "Alcabalero" erderaz.

KORNETIÑA. Bandan instrumento hori jotzen ebalako. Askotan baiña zurrutian deskuidatzen danari "kornetiñari emote' etsala" esan ohi da.

KORRIUA. Trenak gaur baiño protagonismo gehixago eukan sasoian... Lexikoian 497. orrialdian ANTONIO KORRIUA aitxatzen da.

KOTXERITO. Ikusi ARMERITO-ren kasua.

KUKU BARRANDERUA. Barranderuak bat baiño gehixago Eibarren baiña KUKU modukorik...

LADRILLOS. Aguazil erdaldun bati esaten zetsen, baiña baita be Matxarixan ladrilluak saltzen jarri ziran kanpotar famelixa bihargin bati.

MARIÑELA. Ez zan asko izango Eibarren...

MIELERUA. "Miel" esaten etorrenari MIELERUA deitu behar...

MINUTOS. Lanbidez fotografua zanari. Bere erretratuen propagandia be egiten ei zeban. Baina itxuria era arraroan: "Al minuto se retrata y al segundo la placa", esaten ei zeban.

OTANIANEKUAK. Ogi-klase bat. Mondragoitik ekartzen ei zan. "Trukian lana eitten ebenak, OTANIA artzen eben kontura etxerako. "(Ikus Lexikoia 610. orrialdea).

OTXABIÑA. Lexikoian 611. orrialdean: "Seguramente otxabagiña, el que sacaba la ochava a los cañones". Eta gero gehitzen du: "Otxabiña'nekuak baziran Isasi'n".

PATXI KARNAZERUA. Guk bietara jaso izan dugu; hau da:

KARNAZERUA eta KARNIZERUA. Baina garbi dago lehenengua jatorragoa dala, bokalaren aurre-asimilazioarekin.

SAKRISTAUTXUA. ARMERITO lez, Sakristaua baina txikixa...

SESTERUA. Lexikoian ostera: "Otzaragiñak, Oñati'n"...

TANBOR. Tanborra jotzen ebalako.

TANBORTERO. Maria Ospitxalenekoari.

TEJEROTXUA. Toribiok TEJERUTXUA dakar (Lex. 668. orrialdean). Beraren sasoiari "eunlianekuak eta tejeruanekuak" bazirala esaten desku.

TXANBOLIN. "Txanbolin, tanboliña jotzen dabena". (Lex.681.)

TXARLATANA. Untzaga plazara jenerua ona eta merkia saltzera etortzen zan gizasemia.

TXISPERUA. Toribiok Txispagiña dakar.

TXOKOLATES. Honek osterari saldu egiten ei zeban txokolatia.

TXUTXULERUA. Txutxuak egiten zitxuanari. "Gisasola'neko txutxuak ziran onenak". (Lex. 697.)

UMAIXO MUSIKUA. Umaixo basarriko musikua.

URREDUNA. Gaur egun be URREDUNANEKUAK. Urriaz jarduten ebelako batez be.

VOLTIOS. Eletrizistia kontizu.

ZAPATERITO. ARMERITO moduan...

PERTSONA IZEN-OSPETSUAK

Pertsona ospetsuen izenetatik hartutakoak ugariak dira. Zelan ez! Sasoiko kirolari edo kantari ezagunari segiduan topatzen jako, antzerakoren bat kuadrilan edo auzoan. Guk hemen jakina, jaso doguzenen artean gure ustean adierazkorrenak diranak sartu doguz.

ALPH BROWN. Boxeolari ospetsu hau baltza izan, eta gatxizena jaso eban eibartarra be moreno samarra...

BISMARCK. Burdinezko kantziler alemanak be izan dau gure herrian jarraitzaillerik...

CAMPANAL. Fobalastia gerra ostian.

CANPOLO. Boxeolari famatu baten izenetik.

CONDE ARRUGA. Eibartar okulista bati esaten zetsen katalandar Hermenegildo Arruga oftalmologo famatuaren izenetik hartuta.

CHICO DE LA MAGDALENA. Toriatzaille honek izan zeban itxuria imitadorerik Eibarko zezenplazan. Ez da toreadore izenik falta ez, gure zerrenda honetan: GALLO, LITRI, FRASCUELO... Edozein modutan zaletasuna izan da Eibarren, zergatik eze Lexikoian (674. orrialdean) irakurtzen dugu Eibarren bazirala "Toriadorianekuak".

CHIRON. Gerra aurrian auto-piloto frantses ospetsua. Gurean apur bat apalagoa, Alfaneke txoferra.

DIBO. 1920.ko hamarkadan auto-piloto ezaguna.

ESTABISKI. Gerra aurrian Frantzian izan zan iruzurgille edo timadorea, zelanbait esateko. (Alexander Stavisky 1886-1934). Gure inguruan bat edo batek be ezagutu izan dau "ofizio" hori...

FUHRER. Eibarren dagoen eskolarik inportanteeneko zuzendariari esaten zetsen disziplina zorrotza jartzen ebalako.

GANDHI. Ez dakigu Gandhi-ren pelajia ekalako ala bakezalia zalako.

GARDEL. Tangista argentinarrak jarraitzaille ugari izan zeban kontizu Eibarren. Sasoi batean Eibarren erderaz sarri kantatzen ei zan kalia zein tabernan. Hortik eibartarron habanera, "sudamericana" etabarrentzako joeria. Baina euskeraz beti berba. Gero ostera euskeraz be kantatzen ei zeban jentiak, baina erderia gero eta gehiago ezpanetan. Orain ostera ez bata ez bestia....

JUDAS. "Aterru" izenpetzen eban "Correo"-ko korresponsalari esaten zetsen.

KING KONG. Tximino tzarraren ganean egindako lehenengo pelikulia 1933.urtekoa da. Harrez gero izan dira makina bat eibartar haren antza hartu izan dabenak.

LENIN. Bat edo batek bazeukan boltxebike burusoil haren trazia...

LINBERG. Atlantikua lehenengo bider gurutzatu eban abiadoriak euki eban itxuria gure artean parekorik...

MATXAKITO. Toriatzaille famatu honek be laga izan dau arrastorik.

MASKUELO. Honen barri ikus "Viaje"-ko gatxizenak aipatzerakoan esaten dana. Frascuelo toriatzaille famatuaren euskarazko bertsiñua hartu eban: MASKUELO. Perretxikulari bikaiña han esaten dan lez. Aipamen gehiago Lexikoian: 472,543 eta 683. orrialdeetan.

MIAJA. Marruecos eta ondoren Errepublikariaren alde jarri zan jeneralaren izenetik. (AÑAMENDI enziklopedian esaten danez bere benetako apellidua MECOLA ei zan, eta berak norbaiti hitzez hitz adierazitakoaren arabera, Eibartarrak izan ei ziran bere arbasoak, gero guretik alde egin eta MECOLA hori MIAJA bihurtu ei zan. Ez da edozein modutan transformaziño txikixa MECOLA-tik MIAJA-ra dagoena!)

NAPOLEON. Jeneral korsoaren antz itzala eukalako. Tanborradan be papel hori betetzen zeban.

NEGUS. Etiopiako enperadore izan zanaren trazia kontizu.

PANPLINAS. Inoiz barrerik egiten ez eban Buster Keaton komikuaren akorduan.

PERRIN. Frantzian izan ziran fisiko aita- seme ospetsuak... Ikusten denez danetik dago gatzizenen munduan...

RINTINTIN. Txakurrak eurak pe eskubide guztia dauke hemen agertzeko.

ROTXIL. Dirua barra-barra erabiltzen ebalako.

SANSON. Inoiz gizontto edozeini jarri izan jako zentzu ironikuaz... Toribiok erderaz "homúnculo" deitu ohi dauena.

TARDINI. Mesia hasitxa, eta musikia mutu, non ete da gure abade organu-jotzaillia?

TARZAN. King Kong-en moduan aspaldiko pertsonajia dogu hau. Tarzan hau sendua baino uletsuagoa da...

TON MIX. Gerra aurrian zine mutuko aktore famatua izan zanaren izenetik. Thomas Mix (1881-1940) kaoboi papelean batez be.

TXARLOT. Eibartar harek ederto imitatzen ei zeban Salon Teatroan, izan danik komikaririk haundienetakoa.

TXIKLANA. Aquilino Amuategi. "El Chiclanero" toriatzaillearen ezizenetik.

DESKRIBAPEN FISIKOA.

AFRIKA. Baltza zalako. Ikusi NEGUS, eta BALTZ guztiak..

AHUNTZBURU. Jose Queridoren aitxitxa. Buruan ahuntzaren narrua erabiltzen ei zeban.

ALFILER. Aguazilla. Argala zalako.

AMERIKA TXIKIXA. Alde batetik Ameriketara egon zalako eta bestetik txikixa zalako.

ANKALATRABA. Narraza ibilkeran.

ANKAS: Anka luzia.

ARDANTZAKO AMABIRJIÑIA. Politta eta fiña zalako.

ARDIULE: Buru zurixa eukalako.

ARRAGUETAKO AMABIRJIÑIA. Ikusi aurreko ARDANTZAKO...

ARRAUTZIA. Ikusi KUKUArekin izandako pasadizua.

ATRASUA. Tartakua zalako.

ATZ MOTZ. Atzaparrak falta zitxualako.

BABALORA. Txaltxaneko neskame bati esaten ei zetsen, kolore gorrixak ekazelako.

BARONESIA. Dotore janzten zalako.

BARRIKAS. Lodixa egoalako.

BEINTICUATRO. Andrazkua erdelduna. Famosia...

BELARRI. Aundixak zitxualako.

CACHITO DE ORO. Andrazkua. Guapia. Eibarren bere sasoian izan zan neskarik ederrëna. Gero Ameriketara joan ei zan bizitzera.

DRAGABOLAS. Lepo motza zalako.

GALIPOTA. Beti aurpegi zikiñarekin.

GORRA." IXU"; erbitxalari amorratua. Gorra izan arren paradan egoala beti jakiten ei zeban nundik azalduko zan erbixa.

KANDELAS. Mokua darixola...

KARAKOTE. Kakua, sudur luzia. (Ikusi Lex.662. orrialdea: Surkarakotia: "Nariz aguileña". Famelixa aretako guztiak eben sur karakotia).

KASKURRIO. ¿Rubio? ete dan pentsatzen dau T.E.k. Kaska horri zein berba gehitu jakon jakitea da auzia. (Cf.Lex. 479.orr.)

MAILUKIA. Okots luzia eukalako.

MALANDA. Ibilkeriagatzik.

MARDUA. Berbiak berak adierazten dauan moduan gizaseme ederra zalako. (Ikus Lex. 542.orr.)

MASKARITIA. Gizonttoa zalako.

MENEOSIA. IREI baserriko andriari.

MUSTUR, MUSTUR AUNDI, MUSU ZIKIN...eta horrelakoak esplikaziño erraza dauke.

OKOTX. Urriñetik ikusteko moduko okotza kontizu.

OLLOANKIA. Gatzizen honen jabia ez zan ez mardua.

OTUA. ¿Rogado? Horixe uste dau Azkuek otu-tik erakarriaz. Etxebarriak adibide bat baiño ez dau emoten:

OTUA. "Antxiñako gizon dotore bati esaten zetsen Eibarren" (de los antiguos sobrenombres de Eibar, Lex. 611. orrialdea).

POTOLIA. Andrakumia. Gizena zalako.

SITO-SITO. Berbetan "Z" esateko eukan zailtasunagatzik.

SUMARINUA. Sudurragatzik.

PUTXA-PUTXA. (Kornelio). Berbetan atzeratua zalako.

TATA. Tartamutua.

TAKETA. Gizaseme aundixa zalako.

TIO POLLO. Kristalezko begixa ei zeukan.

TITIS. Bular ederreko andrazkoa... Euskal izenari erdarazko plurala gehitzeko ohitura be izan da. "Ohitura" hau gure aurrekoen sasoian be bazan. Hor ditugu "Patxikiletas" ("Viaje...380.orrialdean) eta barrero be "Patxiko Illetas" (Lex.207. orrialdean).

TXIPIRRIÑA. Txikixa izan...

TXIPRISTIÑA. Txikixa eta gaiñera zazpikixa...

UATXI. Doministikun egiten kanpeoia. Gogoia etortzen jakonian; lekua bihar izaten ei dau... bestela.

XANGAI (SHANGAI). Bere txino-begixengatzik izen exotiko hori zaroian. Bat edo batek baekixan geografiarik!. XANGAI honek beste eibartar famatu baten kontra jokatu eban boxeoan. Desafixua SANTXILI-k jaso eta han batu ziran Astelehena-n berrogeiko hamarkadan. Oso entzute haundixa zabaldu eban bazterretan buruka harek. Han agertu ziren fotografo, kazetari, inguru guztiko berri emolleak. Baina itxuraz ez zan odol-jarixorik izan. Moldia txarra ez, baina indarra larregirik ez sasoi haretan... Razionamentua... eta gosia baztarretan...

DESKRIBAPEN FISIKOA: Izenari lotutako epitetoa.

AIZKORIA. Bere burua'n formiagaitzik.

ALI MAYOR. ALI MENOR, ALI TXIKIXA, ALIKAN. Honek danok ALI Alejandro izenaren euskal bertsiñua. Lexikoian, ALI pelotarixa aitxatzen da: "saso baten entzutze aundikua"; 123. orrialdia.

AMANTENEKUAK.SIMONA AMANTE eta TXOMIN AMANTE. Alkar maite eben oso. Hortikan ezizena. Eta euren sokakoeri AMANTENEKUAK.

ANTON BALTZ. "Baltz guztiak beltzaranak edo Toribiok esaten dauen moduan:" baltzizkia" adierazten dabe: "Eibarko astorik jakintsuenan jabe, Anton Baltz". (Lex. 210. orrialdia).

ANTONIO TXIKIXA. Antonio guztien artian txikixena.

BRIGIDA TXATIA. Sur-motza.(Txatua que también decimos en Eibar. Lex. 662. orrialdean).

JOSE LULU. Karlistia.

JUAN PALABRAS. Berbatsua, ezkertixa, erdelduna.

JUANA CABALLO. Arrainduna. Ibilkeriagaitzik.

JUANA GORDIA. Gorpuzkeriagaitzik.

KRISTO TXIKIXA. Honen aitxari pasau ei jakon behin ederra. Isasixan behera etorrela lafiauta, geratu eben goardia zibilek. Eta esate'tse:

-¿A dónde va uté con eza carga? Bestiak erderaz ondo jakin be'z eta... Berba barik gelditxu ei zan:

-A casa Cristo.

-¿Cómo que a casa Cristo? Hasarre goardia zibilok.

Ande ute con ojo que lo` tiempo no está pa broma.

MARIA danen artian honetxek izentatuko doguz: MARIA BIZAR. "BIZAR" deitzen eben familixakua. ("Apodo común en Eibar". Lex.263.orrialdia).

MARIA OSPITXAL. Ospitxaleko garbiketia egiten ebalako. Haren seme-alaberi MARIA-OSPITXALENEKUAK.

MARIA ULE KRISPO. KRISPO honek bertoko euskeriaren erosiñua agertzen desku, kiskur edo kurruren orde. (MARIA gehixago Lexikoian 544. orrialdian).

MARTINA PARRILLA. TOOILLON famelixakua.

PATXI TXIKI. Albistegi. Tabernia Ibarkurutzian.

PEDRO asko izan kontizu kuadrilletan, auzuan eta...ondo berezitu bihar eta..hortik horrenbeste: PEDRO MENDARO, PEDRO PERALTA, PEDRO TXIKIXAK... PEPE guztiekin bardintsu...

SANTI POTXOLO. Txikixa zalako? Potxolo hori berez zulua ei da. (Ikusi Lexikoia 629. orrialdia). Honelako hitz moltzoak gauza jakina da epitetuaren lehenengo silaban daroiela azentua.

SANTI MARINO. "MARINO" horrek lanbidia ezagutarazten dau,beste ezer baiño lehenago baiña tira! Gauzia da SANTI itsasuan mariñel ebilela, heldu zirala Inglaterrara, eta portuan estututa aitxu ezinik ibiliko zalakuan, kapitanari eskatu ei zetsan laguntzeko. Baiña honek trankil ibiltzeko erantzun ei zetsan. Bermiotar kapitanak horrelako zeozer esan ei zetsan:

-Zu jun lasai tabernara eta eskatu: "One bier".

Bestiak kontizu "Eran bier", aitxu. Joan eta eskatu.

Eta tabernarixak aitxu!! Bere artian esaten ei zeban:

"Hau dok adelantua, euskeriakin edozein lekutara joa'heike".

TXORI-HEGAZTI IZENAK.

Txorixak bere mokua sarri zabalik izaten dauen moduan, gatzizendun honek be barritsu famia izaten dabe. Hona hemen euretariko batzuren barri:

ARITXARRUA. Inok ez daki itxuria zein txori-klase dan hau. AZKUEK ez dakar, eta MITXELENA-k pe T.ETXEBARRIA-rengana jotzen dau. Bardin-bardin "Diccionario de autoridades"-eko egileek. Lexikoian bada, idatziriko arrasto bakarra. "Especie ornitológica de nuestros montes" esaten da. Eta gero gehitzen dau: "Gure auzoko gizon baten izena". Azkenengo -ARRO horrek badauka Karrastarro, birigarro etabaren antzik, baiña...

BELIA. Ikusi Elgeta txikixaren kontaeria.

BELA ZURIXA. Gaitza benetan BELA ZURI-rik inon ikusterik baiña bazan itxuria bateronbat.

EPERRA. Aspaldiko gatzizena: "Eperranekuan batzen ziran Eibar'ko erbilarixak". (Lex. 313. orrialdia).

GALEPERRA. "GALIPERRA" be esaten dau bateronbatek.

KARDANTXILLUA. Txori kontu honetan, barritxuak gehienak. (Cf.Lex.475.orr.Fig."hablador").

KUKUA. Ikusi ARRAUTZIA-kin izandako pasartia."Lelua" esannahixa be badauka "mozolo"kin batera.

LORITUA. Berba honek be aitatu barri dogunaren haritik: "Se usa como adjetivo para calificar de bobo, de despistado" (Lex. 529.orr.) Eta gero adibidea dator: "Ezeren kontuan jausten ez dan lorittua dozu semiori".

MOZOLOSIA. Azurkonpontzaillia herri-kontaeretan.

TARIÑA. Txori honen izena soziedade bati gelditu jako.

TXEPETXA. Txoririk txikiña dan lez, gatzizen honen eruantzaillia bera be txikixa.

TXINBO. Bilbotarrak ez ezik eibartar banaka batzuk be badira izengoiti horren jabe.

TXITXALAPURRA. TXOMINESIARI esaten ei zetsen kontuan deskuidatzen zanian (bezeroaren ustian).

TXITXIA. Edo TXITIA. Txikixa zalako. "Eibarko txitxak, oilluak", esaten ei zeben eibartarrongaitxik gauzak nabarmentzeko ohitxuria gendualako.(Lex. 694).

TXOLÑA. Andrakumeari barriketa-zalia danian. Berba hau inguruko hizkeretan be zentzu honetan erabiltzen dabe.

ZOZOGARRO. BELAZURIXA lez herri-hizkeran sortutako hitza.

ZOZUA. "Ertzill'enian danak ziran txistularixak. Ortik sosua aren gatxizena". (Lex. 693.orr.)

JANARI-IZENAK.

Oraingoan jateko gauzekin sortutako gatzizenak ikusiko doguz.

ARRAUTZIA. Irakurri KUKUA-kin izandako gertaeria.

BOST KANTOIA. Sagar-klase bat. TRIKI gatzizendun bati be esaten zetsen. Elgoibarren be bada gatzizen hau.

CEBOLLAS. Auazilla gerra ostian. Hau eta zerrendan datozen:

TOMATES, TXORIXOS, VINAGRE* auazillak, erdeldunak ziran. Euskaldunak ostera ikusi doguz A(G)UAZILLANEKUAK. Ikusi baita be: "Joakiñ aguazilla, Azkoiti'kua zan". (Lex.109. orrialdia).

KOPIA. Onegixa zalako.

MAZAPAN. Masia egiten ebalako. Panaderua.

MISPILLIA." Ustelduta gero obiak".(Lex. 553).

MOSKATELA. Tratuan gozua danari. Ikusi barriz KIRIKIÑUA.

OLIXUA. Zorreri olixua! Esaten da gure artian eguzkixak bixamunian bardin-bardin urtengo dauela adierazteko...

OGI-MAMIÑA. Ona zalako.

SAGAR-EPELA. UREPELA moduan ez gatz ez berakatz. Pertsona motela, ganora gitxikoa. Ikus SARRAPEL.

SAGAR-MUTXIKIÑA. (Sagar-umetxikiña Lexikoian 637. orrialdian) Gauza gitxi dana.

TXORIKEIXIA. Altua dalako...

URDIN. Perretxiko edo sagar-klasea.

* Edozein modutan BIÑAGRENEKUAK : "Urkikurutzekuan ziran" (Lex.258. orrialdian).

ANIMALIXEN IZENETATIK.

Animalixa eta fristixa, abere eta koku, honek danok barruratu doguz zerrendatxo honetan.

AHUNTZA. Ugaztun honen antza eukalako. Bai eta okotzpian eukazen lau edo bost bizar ganorabakoengaitxik.

AKERRA. Badira oin be Eibarren AKERRANEKUAK. Aspaldiko gatzizena da gure artian. Lexikoian esaten denez sasoi haretan ordurako bere zentzu peioratiboa galduta ei eukan. (Cf. 117.orrialdia).

BABA BALTZAN KOKUA. Gatzizen honek beste leku batian esaten dan moduan gure gatzizenen "hit parade"-a irabazita dauka. BABA BALTZA, guri eta gozua sasoz jaten bada, ostera laga eta laga kokua hasten bajako, akabo orduan. Horixe gertatu jakon itxuria gatzizen honen jabeari. Irakurri dagigun baiña zer diñoan T.Etxebarriak bere "Viaje"-n; "Los Apodos" deitu eban kapituluan. Ikusi horretarako 84-85. orrialdiak. Bertan gatzizenen halako sailkapen bat egiten dau. Hegazti, txori, ugaztun, arrain eta insektu. Eta azken honen artian hona zer dakarren:

("El famoso BABABALTZAN-KOKUA" izendatzen dau).

"BABABALTZAN-KOKUA -diño-, había venido a menos y vivía de los últimos destellos de su prestigio de señorito de otros días. En la taberna de Azalguia le hacían crédito, pero de demorarse tanto, el cuaderno en que sentaban sus consumiciones llegaba a su fin. Y tomando argumento de ello, se atrevió a insinuarle la tabernera:

-Mira Celestino, que ya se termina el cuaderno.

A lo que el aludido contestó diciendo:

-No te apures, mi etxeko-andra, que ya te traeré uno nuevo!".

Beste askori pasatu eta pasatzen jakon antzera, "Carpe Diem" esan izango eban. Egunera bizi gaitian eta gero gerokoak! .

Jarrai dagigun fauna ugaritsu honekin.

BASURDIA. Uletsua eta baltza kanpotik, saskarra barrutik. Irakurri Lexikoiairen aipamen ironikoa: "Gure mendixetan gastau ziran basurdak, baiña ez kalian". (222. orrialdian).

BILIXA. Baldarra zalako. Gure inguruan bakarrik erabiltzen dan berba polit hau beharko genduke gorde. Pattia eta ahatia ondo dagoz baiña beste hau be bai...

ERLAMIÑUA. Beti gainian apartau ezinda dozulako. ELTXUA bezala.

KAKALARDUA. Horrela dator gure zerrendan. "Viaje"-n ostera KAKALDARRUA izeneko beste bat agertzen da. Bat bera ete dira bixak esanahi aldetik?

KATARRA. Katuaren arra izateaz gainera, bere artasuna ondo erakusten dakixana. (Ikusi Lexikoian 480. orrialdia).

KATU BALTZA. "Martxelo KATU BALTZA, bere etaraldixetatik famatua". (Ikus Ibiltarixanak 253. orrialdia).

KIRIKIXUA. Moskatela pertsona gozua eta atsegiña bada, KIRIKIXUA ostera garratza. (Lex. 487. orrialdia).

KONEJIA. Andrakume bati esaten zetsen.

MARRASKILUA. Astiro ebilelako.

MASMIA. Zatarra?

MONIA. Hau be kontizu aurrekoaren antzerakoa. Zerrenda nagusian TITIMONIA jaso dogu.

OLLANDIA. Neskatilla liraiña dala adierazteko? Hala diño Lexikoiak: "Ollanda polita daukazu alabia" (586.orr.).

TIGRE. Indartsua zalako?

TXAKURRA. Lotsagabia.

TXIMIÑUA. Ezin zatarragoa. Sasoi batian eibartar asko bildu zan Amorotora, bertan egoan giza-tximiñua ikustera. Amerikar aberats batzuren semia zala zabaldu ei zan.

TXINDURRI. Txikixa danari. Toribio Etxebarria berari be jarri ei zetsen eskolan.
(Ikusi Lexikoia 688. orrialdia).

TXIRTXILLA. TXIRTXILLANEKUAK ezagunak Eibarren.

XAGUA. Urola aldian eta beste hainbat lekutan gaitzizen hau ezaguna bada ere oso, Eibarren ere jaso izan dogu.

XAGUZARRA. Gabaz ibiltzen dalako..., pelajerik pe ez daukalako?

XAPUA. Azpeitia aldekoeri esaten jakue...

ARRAIÑAK...

Ez da sail honetan aukera aundiegirik. Barruko herrixa izan kontizu Eibar, eta arrantzale baiño kazarixak ugarixago gure artian... Hona hemen edozer dalarik be aletako batzuk:

ESKAILLUA. Argala zalako.

KORROKOIA. Bastua zalako?

PAPARDUA. PAPAR aundixa eukalako ala...? PAPARDUA sasoi batian behintzat arrain merkia...

TRUTXIA. Euskeraz trakets egiten ebalako, asturiano bati jarri ei zetsen...

JATORRIXA ADIERAZTEN DABE.

Herriko auzuekin zer ikusi daukenak aparte lagata: Matxari, Txonta, Maltza,...gehienak kanpotik etorri jendiaren arrasto bakan batzuk izango dira:

ALEMANA. Eibarren bizi izan diren alemanak aletakuak izan dira. Euren artian baiña entzutetsuenetakoa gerra aurrian gure artian ibili zan bat. Matxarixan egoan polboriñaren arduria berak ei zeukan. Gizon arraroa, bere txakurra urrezko agiña ipinita erabiltzen ei zeban. 1934ko Erreboluziñuan (Oktubreku) gazte bat hil zeban tiroz Matxarixan bertan eta beste bat zauritu polboriña asaltatzera joan ziranian.

ATAUN KOJUA. "ATAN KOJUA", bixetara entzun izan dogu.

ELORRIXONEKUAK. Hor dago dendia Errebalian...

ERMUARRA. Hitxano egiten ermuarrak jaun eta jabe: "Hi ama, Osbaldo Bilbora joan don"; esaten ei dabe.

KALAHORRA. Treneko enpleaua. Erdelduna. Gizon benetan ezaguna Estaziño-kale inguruan. Behin Sebastian Txalupetas-ekin batera Karmeliteri errekaia egin eta gero, preguntau ei zetsan bere lagunari ia eskupekorik jaso eban:

-¿Cuánto te han dado?

-A cada quinientas- Bestiak.

Mila esker baiño ez zitxuen jaso eta... Kalahorra eta Txalupetasen arteko pasadizo hau berau hori bai, protagonista anonimoekin, Lexikoian dator:(Cf. 337. orrialdea). Hauxe diño:

"Eruantzalle biren kontua Eibar'en. Bostegun iretako eta bostegun neretzat, milla esker emon jestaz ba bixondako". Hemen be, herriz herri dabilena, eta idatzita datorrena bat datoz. Gertaerak, batetik bestera "kutsatuz", aldatuz datoz. Anonimo diranak "haragizko" pertsonaia bihurtuz. Arketipoak sortzen dira...

FRANSESANEKUAK."Ciertos Maitre-Jean". ("Gure artera etorri ziren Maitre-Jean batzuk, atzerittik, eta eiten eben barrenatzia").Lex. 216.orr.

KATALANA. Kanpo foballian bihargin.

LASTUR. Urtiaga. Erbitxalarixa. ATZ MOTZ be esaten zetsen.

MADRILEÑUANEKUAK. Dendarixak. Ondiok bizi-bizirik dagon ezizena.

MADRILES. Madriletik bizitzera etorritako itsua.

MARKIÑA. Akomodadoria zinian.

NABARRITO,NABARRO eta horrelakoak gehixenetan gatzizenaren jabia erdelduna danian; ostera;

NAFARRA, eruallia euskalduna danian. Baiña ez beti.

OSPAS. Elgoibarko baserri honetatik etorri ziren Armerixia ikastera. Harrez gero haren sokakoeri OSPASENEKOAK. (Lex. 607).

PANPO. "PAMPAN" Argentinan emigrante egon ei zan. Gero hemengo goseteetan esaten ei zeban: "Han Pampan, han bai bizi! Hortik gero PANPO hori.

PASIEGUA. Toribiok ondo diñoan lez (Lex. 618. orrialdean) Santanderko haran laiñotsu haretatik etortzen ziran ehun- saltzailleeri deitzen jakuen.

OBJEKTUEKIN ZER IKUSI DAUKEN GATXIZEN BATZUK

Banaka batzuk aitxatuko doguz hemen.

LEJIA. Solaun y Rubio-ko bihargiña. Kanpotarra. Lanetik kanpora leja saltzen ei zeban. Hortik aparte behin zazpi bare jan ei zitxuan trabesa eginda.

Teknikia bestalde horren aurreratuta dagon herri honetan ezin falta berarekin zer ikusi daukan izenik. Hor dagoz:

MALA BIELA.

MOTOR AKOPLAUA.

MOTOSIERRIA.

MUELLE ESPIRALA. Gerriak berak pe, zelan ez, izan dau bere presentzia gure artian. Alemanen;

JUNKER

ZEPELIÑAK; eta;

V 1 (UVE UNUA irakurri bihar da)

V 2 (UVE DOSA “ “)

V 1 hori gerrako abioia baiño askoz mortiferuagoa ei zan, taillarrian fresa guztiak apurtzen ei zitxuan..

TRAGAMAQUINAS. Honek ostera trenak pasonibelian gelditzeko tramankuluren bat asmatu ei zeban.

DESKRIBAPEN IRONIKOA...

Egia esan bihar badogu, oraingo sailkapen honek ez dirudi oso premiazkoa. Zergatik eze zein gatzizen ez da gutxi edo asko ironikoa, zeini ez dario halako maltzur kutsu bat? Edozein modutan banaka batzuk barneratu ditugu azpiatal honetan. Gure ustez adierazkorrenak.

ABERATSA. Beste inork esan baiño lehenago harek bere buruari...

ANDRES ARRO. Ez dau esplikaziñorik bihar. Baiña jada 1885ko herriko planoan "ANDREZARRO"(?)ageri da.

CLAVELITOS. Bere izakeriagaitxik asko sufridu eban gizona.

EPETA. Jenerua zorretan lagatzeko ohitxuria...

EULIONTZIXA. Ahua zabalik ibiltzen zalako.

GUAPOTE. "Mil al bote" esaten ei zeban tabernan propinia lagata, diruz ondo ebilenian...

KARIÑOSUA. Hortik eskas ebilelako.

MILLOITXUA. Loterixia tokatu jakolako.

OBISPUA. Biharra"tamaiñan".

OJOS. "Bista" haundiko gizona. Lehenengo liberala, gero karlistia...

Badira beste gatzizen batzuk azkenik zeintzuk herriaren ahotsak gertakari edo pasadizo baten inguruan finkatzen dituen. Hona hemen beroietako batzuk:

KANAL TRES. Deskuidatzen zanian kaleko kanala, erretena, hartu eta haren arrastuari jarraituaz segiduan topatzen ei zeban etxerako bidia.

PAIOTE. Gerra aurrian maixu erdalduna Eibarren bere ikasleri leziñua ez zekixenian: "PAYO más que PAYO" esaten ei zetsen.Hortik PAIOTE.

PARLEBU. Frantziatik bueltau zanian "errez" egiten ei zeban bertako berbetan.

PERDER. Gatzizen hau eruango ebanari, anaia Kalamuan galdu ei jakon. Ez ei zan agertzen eta..Euskaraz ez ekixan batek preguntau ei zetsan: "¿Dónde tienes a tu hermano?" Eta bestiak erantzun:"Perder". Plazentzian osterera PERDER hau etxetik alde egin eta halako batian poltsikua hutsik etxera agertu zan seme prodiguari "aritxan ibilitxakuari" esaten ei zetsen. Edozein modutan ez da atzo goizeko gauzia ze: PERDER ZARRA" izenordea irakurtzen dugu (Cf.IBILTARIXANAK 185.orr.)

QUERIDO. Kanpotik erderaz bere ustez ondo ekixala etorri ei zan barriro herrira, eta eurak eken dendan bezerueri bere erreztasuna demostratzeko esaten ei zetsen: "Si Querido"...

SANTXILI. SHANGAI-kin batera konbate historikua egin ebana. Mekaniko bikaina ei zan. Abenturerua. Behin errusiar dama elegante bat berakin tontotu eta Pariserutz "eruan" ei zeban. Gero han egun batian emakume hura hilda topatu ei zeben. Gure gizona erruduntzat jo eta gartzelan giltzapian euki eta gero askatu ei zeben.

TOCAYO. Soldautzan ebilela, han be instrumentua jotzeko afiziñua ez ei zeban galdu eta... Behin sarjentuak hasarre -isilaldia tokatzen kontizu- esan ei zeban: "¿Quién es el músico que toca el chistu"? Eta gure gizonak erantzun: "¿Toca?" Toca-yo. Harrezkero TOCAYO. Baiña PERDER-en kasuaren antzera edo, hemen be TOKAYO ZARRA agertzen da "papeletan". Musikua hau be, dultzaina jotzaillia... (Ikus Lex. 678. orr.)

DANETIK

AMIGO. Entzute aundikoa. 1885ko planoan AMIGONEKUA agertzen da Untzagan.

ARIKITXA. Kazari gogorra. Zigarrokiña beti ezpainenetan.

ASTI. Gerra aurrian tenorra.

BALBOTIN. Edataille gogorra. Ekilibrista bikaiña. Asko edan arren, inoiz jausten ez zana.

BELTXI. Gizon elegantia. ARRI PIEL be deitzen zetsen.

BERDABIO. Mutil zahar famatua.

BIHOTZA. Neskekin oso goxua zalako; atertu barik BIHOTZA esaten zebalako.

BOTE OKERRA. Aitzakiren bat jarri bihar pelotan gaizki egiten danian.

BUEN GUSTO. Dendia eken Barrenkalian eta...

CARMEN TXITXIA. Mendigoizale gogorra bere sasoiaren.

CATADOR DE PERLAS. Nesken artian kartel aundixa eukalako.

CEMENTOS. Buruaz pareta apurtzeko be gai zana.

CHICLE. Baronesia'n anaia.

EIBARKO TXIKIXA. Azpiri. Chiquito de Eibar pelotarixari.

ERREGIÑANEKUA. ERREIÑA ei da berez.

EUZKI. Sasi-medikua Matsarixan. "Euzki-osagillia" (ikus. Lex. 359. orrialdean)

FELISA AUNDIXA. KOKOLO-ren ama.

FIRPO. "Furia Roja" taldekoa.

GANTXUS. Trajiak saltzen ei zitxuan.

GARDINOPLA. Pelikulak botatzen zitxuan...

IRU-TXIKI. Dantzarixa.

ITALIA. Txatarrerua.

KAISERRA. Bere bibote tentiagaz zinia botatzen eban gerra aurrian Untzagako "Pabelloian".

KANDELAS. Kontrabando modernoaren asmatzaillea. Trenian beste aldera joan eta karreretako bizikletak pasa honuntz.

KAPULLAS. Sasi-letraua.

KATALANA. Kanpo-foballian bihargin.

KATRE. Pattar-dendia eken.

LAUKO. Orain be Lexikoiaren laguntza behar izango dogu: "Lauko ogixa ekiñaldi baten sabeleratu ebalako, LAUKO esaten zetsen bati Eibar'en. (Lex.512.orr.)

LO-ARRAINA. LO-PEZ. Erdarazko apellidua euskeratuta.

MAIXU-TXIKIXA. Hogeitamabost urte Banco-Pruebasen maestro-armero eta Eskola Armerixan dibujua emoten jardun eban asturiar gizon ondradu bati deitzen zetzen.

MANTXOLANEKUAK. Dendia eken...

MARTINA PARRILLA. Tooillon famelixakua.

MATEO PAÑUELOS. Pañuelua etarata ibiltzen zalako.

MATXARIKO KUKUA. Arbolara igo eta bertatik bere maitiari "doiñu" xamurrak eskeintzen ei zetsazen.

MAZANTINI. Alpargata-dendia eken.

NIÑO DE ORO. Aberaskumia zalako.

OLAN. Kalbetoian bizi zan karreterua.

OLIXUA. "Zorreri olixua" esan ei da gure inguruan.

PITXA DE ORO. Lehenago aitxatu dogun CATADOR DE PERLAS hura eta hau pertsona bera dira.

POLITXO-POLITXO. Geldi-geldi ibiltzen zalako.

POTIA-POTE. Duan emondakoari ez jakola erreparorik ipini bihar adierazteko esacria: "Nai pipar da nai tomate, eta laga nai ez badozu".(Lex. 629.orr)

RIGOBERTO. Plurienpleuan jaun eta jabe. Lau ofizina eruaten ei zitxuan batera.

SARRAPEL. SAGAR+EPEL ete da? SARRAPEL bestalde "arto opil mehea" esan nahi dau. Ikus Azkueren hiztegia (II. 210. orrialdea). Baita be Lexikoian bertan agertzen da berba hau esanahi berberagaz. Azkuek beste esanahi gehiago bat be eransten dau: "revoltoso" diño.

SEIS DOBLIA. Dominoan teknikoa zalako.

SUPERHOMBRIA. Hilda e'uala kajan, piztu'in zalako.

TAKETA. TAK ETA ERRIALA famatuaren semia.

TXIRLOIA. Bitxorixarako errekadistia.

TXOTO. Toka-jokuan erremia.

ZENTELLIA. Karrua hartu eta trasportian ibiltzen ei zan maldiziñuak botatzen.

ZOPAS. Antxixiketan gogorra.

X.- PASADIZUAK

“Urkiko zelaixan arboladixa jeuan. Ederra gaiñera badakik..Ermitxia..ta.. Han arbola gaiñera igota jebixazen mutil granuja batzuk. Halako batian jausi zuan **Txepetxa** ta min hartu jua hankan. Ibili ezinda geratu zuan. **Zozuak** eta **birigarruak** jaso juen. Txirixo kalia jeuan **Txorineko** dendara eruan juen. Han ‘in jetsen zaurixa garbitxu eta ikusi. Gero eruan juen **Mozolosiana**, azur konpontzailliana. Honek azurrok konpondu ‘in jetsazen. Baiña gero esan jetsen berandako baiño gehixago zala ta...eruan bia’zala **Arranobatekuana** Elgoibarrera. Hara eruan bia’zuan ganauekin - orduan badakik ez jeuan transporterik -. Eta eruan juen **Kukuak**, **Beliak** eta **Eskilasuak**” (1).
Horra hor hegatziz hegazi, txoriz txori,Txepetxaren ibilaldixa.

Antzerako autuari oratuaz, hona hemen beste bat:

“Sartu ei zan behin **Elgeta Txikixa** bere soziedadian, sartu eta fiestan, ez dakik, han euazeneri:

“Pum Pum”, tirua jaurti izan baleu moruan ‘in ei zeban. Orduan han euan batek esan ei zetsan:

Hi baiña, zelan dok hori: Neri, Beliari, neri jaurti estak tirua, hamen Birigarrua eta Zozua egonda?. Bestiak barriz: Arrazoia daukak e’txuat inoiz BELA antiajodunik ikusi”.

Inoiz surrealismo garbixenian murgiltzen gaitxu gatzixenen konbinaziñuak: Etara kontua bestela: **Zozua Saihetsa**-rekin ezkontzen bada...

Beste behin hara zer pasau jakon Kuku medikuari Arrautzia bezeruakin:

“Joan ei zan Kuku medikua’na **Arrautzia**, eta honek, bestiak bere lana betetzen ziharduan bitxartian keja ta abarra ei erebixan, bape arrazoirik barik. Orduan Kukuak aspertuta esan ei zetsan:

Isildu hari bestela zurrut e’ingo haut eta”.

Beste behin “**Punteret**” dotore jantzitxa korbata eta guzti urten ei zeban frontoitzik eta han baztarrian eguan eskeko bat etorri eta dirua eskatu ei zetsan. Orduan gure gizonak txikitia emon ei zetsan. Eskeko hori -orduan be txikitia gauza larregi ez izan- begira geratu ei jakon arpegi-arpegira; zelan hain gizaseme prestuk hain eskas erantzuten eutson bere eskarixari.

XI.- ZERREDA

ABADIA	ALDATZEKO IZARRAK	ANGULIA
ABARKERUA	ALEMANA	ANKABALTZ
ABARKETERUA	ALF BROWN	ANKALATRABA
ABENDUA	ALFILER	ANKAS
ABERATSA	ALI MAYOR	ANPINIANO
ABRIGUA	ALI MENOR	ANTOITUA
ABUELO	ALI TXIKIXA	ANTON BALTZ
ACEITES	ALIKAN	ANTONIO TXIKIXA
AFRAIS	ALMAS	ANTXUELO
AFRIKA	ALTZATE	APALA
AGUAZILANEKUAK	AMA	APETITO
AGUSTIN MATXARI	AMABIKO TXIKIXA	APOLON
AHUNTZA	AMANTENEKUAK (SIMONA AMANTE ETA TXOMIN)	APON
AHUNTZBURU	AMBROSIO GAZTE	APOPILLUA
AINGERUA	AMERIKA TXIKIXA	APOTX (APOTXIANO)
AITXA SANTUA	AMETZANEKUAK	APOTXIN
AIXA	AMIGO	ARANBELTZ
AIZKORIA	AMORRANA	ARDANTZAKO AMABIRJÍÑIA
AKERRA	ANBRO	ARDIDUNANEKUA
AKERMUIÑO	ANDRES ARRO	ARDINARRUA
AKILINO	ANDRINIA	ARDIULE
AKULUA		

ARIKITXA	ASTAKO	BALTZA
ARITXARRUA	ASTI	BALTZINA
ARMERITO	ATAUN KOJUA (ATAN KOJUA)	BALLANA
AROMA	ATANO	BALLARINA
AROTZ AUNDIXANEKUA	ATOTIN	BANAKA (BANAKANEKUA)
ARRAGUETAKO AMABIRJINIA	ATRASAUA	BANBINO
ARRAINDUNANEKUA	ATSEGIN	BARILLAS
ARRANUA	ATXA TOPETE	BARONESIA
ARRAUTZIA	ATXILI	BARRATXI
ARRI PIEL	ATXITA	BARRENARIXA
ARRILARIXA	ATZ MOTZ	BARRIKAS
ARRIXA	AUTSA	BARTOLO
ARTAKASKARIA	AXULAR	BASAKATUA
ARTETA (ARTETANEKUAK)	AZALGIA	BASARRI
ARTIA	BABA BALTZAN KOKUA	BASURDIA
ARTILLERUANEKUA	BABALORA	BATURRO
ARTO	BADETESIA	BATXE
ARTOBERO	BAGI-TXIKI	BEGI ERRE
ARTOPII	BAKILAUA	BEINTE
ARTURITO	BALBOTIN	BEINTICUATRO
ASTA	BALENTINA BALIENTE	BEKEKE
ASTA KERTEN	BALERIO	BELAINUA
ASTA POTRO	BALOR	BELANDI

BELARRI	BOTAS	CATADOR DE PERLAS
BELARRO	BOTE OKERRA	CEBOLLAS
BELIA	BOTERUA	CEBOLLINO
BELTXI	BOTI	CEMENTOS
BERDABIO	BOTOIA	COMANDANTIA
BERTOLDUA	BOTXORNIO	COMISARIO
BIHOTZA	BRIGIDA TXATIA	CONDE ARRUGA
BILIXA	BRIN BRAN BRUN	CORAZONENEKUAK
BINOTAS	BUEN GUSTO	CHASE
BIRIGARRUA	BUEN HOMBRE	CHICLE
BISMARK	BURDUN	CHICO DE LA MADALENA
BITOR AUNDI	BURU	DANIEL TXIKIXA
BITOR TXIKI	BURU-AUNDIXA	DEBA
BITXITO	BURU-TXIKI	DERMIT
BIXIGUA	BUZTARRI	DIBO
BIZIMODU	CAGA-LASTIMAS	DIONISIA GORDIA
BIZKAI	CACHITO DE ORO	DIMAS KARNIZERUA
BOCA NEGRA	CALAMBRES	DOCTOR HIERBAS
BOLIA	CAMPANAL	DOCTOR SALOMON
BOLTXI	CANICAS	DONGO
BORBOLLA	CANICOYA	DRAGABOLAS
BORRASCA	CAOBANIA	DRAGIA
BOST KANTOIA	CARABINIA	DRAGUJIA

DROGET	ERLAMIÑUA	ETULA
EGI	ERLAN	ETXEBARRI
EIBARKO BETIKUA	ERLIA	ETXEGIÑA
EIBARKO TXIKIXA	ERMITAÑUA	ETXEKALTE
ELBITZA	ERMOXO	ETXEKOPAR
ELEDON	ERMU KAXAGIÑA	ETXETO
ELGETA	ERMUARRA	ETXETXO
ELGETA ERREKADISTIA	ERREGIA	EULIXA
ELGETA A(G)UAZILA	ERREGIÑANEKUA	EULIONTZIXA
ELGETA TXIKIXA	ERREMALDONEKUA	EULOGIO TXISPAGIÑA
ELIXA OSTEKO JOSTUNAK	ERREMENTARIXA	EUZKI
ELIZBURU	ERROBIRO	EZKERRA
ELKANO	ERROTARIXA	FALO
ELOLA	ERROTATXO	FANFA
ELORRIXOKO BALTZA	ESKAILLU	FELIPIN
ELORRIXONEKUAK	ESKELETIÑA	FELIX AUNDI
ELTXUA	ESKILABEKUA	FELIX TXIKI
ELTZEKONDO	ESKILLASUA	FELIX UGAR
EPELE	ESKUE	FERRUEL PESKARIXA
EPERRA	ESPERANTUA	FIGURINTXO
EPETA	ESKUTAZULO	FILIPINUA
ERBIXA	ESTABISKI	FIRPO
ERDO	ETSAIXA	FLORIPONDIO

FORO	GARGANTXILLUA	HOMBRE MONUA
FOTERO	GATIKA	HOMBRE RANIA
FRANTSESA (FRANTSESANEKUAK)	GATZARIXA	LJI-AJIA
FRANTXI	GAZAPUA	IKATZERRE
FRASKUELO	GAZTAIÑABURU	INDIANOKUA
FUHRER	GAZTAIÑERRE	INFARÑUKUA
FURRIELA	GAZTANDOLA	IPURDIGABIA
GABILLARIA	GAZTELU	IRUTXIKI
GALDOS TXIKI	GAZTENEKUAK	ITAITUA
GALEPERRA	GENERALA	ITALA
GALIPOTA	GIBEL	ITALIA
GALLETAS	GITANO	ITXOIÑA
GALLINO	GODOI	ITXURBE
GALLO	GOGORTZA	ITXURRIÑO
GANAUUA	GOIO	ITXURRITXU
GANBARRA	GOLO	ITZALA
GANBELAUNDI	GORDOBERO	ITZIO
GANDHI	GRABEDADIA	IXU KAMELERUA
GANTXUS	GUAPOTE	IZOTZA
GARBANTZITO	GUARDIA	JARDINERUA
GARBANTZUA	GULO	JARRITA
GARDEL	HERMOSO-HERMOSOSIA	JAUNGOIKUA
GARDINOPLA	HILARIONEKUA	JOSE DOTORIA

JOSE LULU	KALAHORRA	KASKARIA
JOSE TXIKIXA	KALLON	KASKARREIN
JOSEPA OIXETE	KAMALEOIA	KASKAZURI
JOSEPA SANDROMAN	KAMARRO	KASKURRIO
JOSETO	KAMIÑERUA	KATALANA
JUAN PALABRAS	KAMIÑO	KATALOTZA
JUANA CABALLO	KANAPE	KATAMOTZA
JAUNA GORDIA	KANAPEDO	KATANERUA
JUDAS	KANARIXUA	KATAÑO
JUNKERRA	KANDELAS	KATARRA
KABAL	KANDELERO	KATARROS
KABEZITA LOKA	KANOTILLUA	KATIKA
KAIKU	KANPOLO	KATILLU-KATILLOSIA
KAIMANA	KAPITANA	KATRE-KATRESIA
KAISERRA	KAPITANTXUA	KATUBALTZA
KAITO	KAPOLLAS	KATXO
KAJOITXO	KARABIÑAS	KAUTO
KAKALARDUA	KARABIXA	KEIA
KAKALERIA	KARAKOTE	KELE
KAKAPATXI	KARIÑOSUA	KERIZPEKO LIMOIA
KAKARANTZA	KARO	KETO
KAKUSAIN	KARRAMARRUA	KING KONG
KALABERIA	KARRASPIXUA	KINTINESIA

KIPULIA-KIPULESIA

KIPULIO

KIPUTZA

(KIPUTXANEKUAK)

KIRIKIXUA

KIRRI

KIRRU

KIRTEN

KISKO

KITOLIS

KLABELITOS

KOBRADORIANEKUA

KOPIA

KOITUA

KOJONES

KOKOLE

KOKOLO

KOLOREZKUA

KONEJUA-KONEJIA

KONTADOREKUA

KORNET

KORNETIÑA

KORONELA

KORRIUA

KORROKOA

KOSTAL

KOSTANZIANEKUAK

KOTORRIA

KOTXERITO

KOTXERUA

KRIKI

KRISTO TXIKIXA

KUIXA

KUKU BARRANDERUA

KUKUA-KUKOSIA

KULIN

KURA LAIKUA

KURBAS

KURRI-KURRIN

KUTXI BARKILLERUA

KUTXILLO PUNTIA

LA MIMOSITA

LABA

LABARIXA

LABASTARRA

LADRILLOS

LAIÑUA

LANBERO

LANDA TXIKI

LAOTRA

(LAOTRANEKUAK)

LAPAI

LAPERA

LAPIKOTXO

LAPIZERA

LARROSIA

(LARROSIANEKUAK)

LASTUR

LATAS

LAU KUARTILLO

LAUKO

LAUSUA

LEGARRE

LE(G)AZPI

LE(G)AZPINEKUAK

LEJIA

LEKIA

LENIN

LEON PUTXI

LERIO

LETXERIN

LINBERG	MALA CARA	MARI EDERRA
LITRI	MALATU	MARI KASTILLO
LO ARRAINA	MALENKARAJONEKUA	MARI MARTINGUA
LOIBIA	MALKASAO	MARI ONDARRU
LOMA	MALKORRA	MARIA AUNDIXA
LOMIÑO	MALTZA	MARIA BIZAR
LOPE TXIKI	MALUA	MARIA LA DULCE
LOPETXUA	MALUTIA	MARIA MOTRIKU
LORETO-LORETOSIA	MALLABI MOTZA	MARIA OSPITXAL
LORITUA	MALLABIKO TXIKIXA	MARIA PANTORRILLA
LUMIA	MALLABINEKUAK	MARIA TXIKIXA
LUXIO ZITA	MANDARINIA	MARIA ULE KRISPO
MADARIXA	MANTAS	MARI-ZIKIN
MADRILEÑUANEKUAK	MANTEKAUA	MARIÑA
MADRILES	MANTEKILLIA	MARIÑELA
MAHOMA	MANTXOLANEKUA	MARIPOSIA
MAILLUKIA	MANTXON	MARITRANPOSA
MAIXU-TXIKIXA	MANUEL ARGIDUNA	MARKESA
MAKAKO	MANUEL ELGETA	MARKIÑA
MAKALARRUA	MAÑAS	MARKIXA
MAKATX	MAOLILLUA	MARKOS KAÑOIGIÑA
MAL ANDA	MAOLITUA	MARQUES DEL PINO
MALA BIELA	MARDUA	MARRANO

MARRASKILLUA	MATXARIKO KUKUA	MOMAIKUA
MARROKIXA	MATXINENEKUA	MONTZON
MARRUKO	MATXIN ZAHARRA	MOÑO TXIKI
MARTIN BAJUA	MAZAPAN	MOTXALES
MARTINA NOTXE	MAZANTINI	MORENITO
MARTINA PARRILLA	MENDARO SERENUA	MORTERO
MARTO	MEDEBALA	MORUA
MARUXINIA	MENDOS	MOSKATELA
MARZELINO PESKARIXA	MENEOSIA	MOSKOBITIA
MASKARITIA	MEMBRILLO	MOTOLLUA
MASKUELO	MERIÑAKIA	MOTOR AKOPLAUA
MASMLA	METXERO	MOTOSIERRA
MASTO	MIAJA	MOTOTX
MATACABRAS	MIELERUA	MOTRO
MATANO	MIGEL ONDARRU	MOXO
MATARRATAS	MIGEL TXOKOLATERUA	MOZOLUA-MOZOLOSIA
MATEO ALTZU	MILLOITXUA	MUELLE ESPIRALA
MATEO BOTOIA	MINUTOS	MUNDUKO
MATEO ITZIO	MISPILLIA	MUSTUR
MATEO PAÑUELOS	MISTOL	MUSU ZIKIN
MATXAKITO	MITXI	NABARRITO
MATXARI	MITXIN	NABARRO
MATXARIKO BOLIA	MOKOROKO (MOKOOKO)	NANA

NANIA	OLLOANKIA	PAJARO-PAJAROSIA
NAFARRA	OLLUA	PAKATON
NAPOLEON	ONDAMENDIKUA	PAKILIN
NARRU	ONDARRA	PAKO FRANTSESA
NEGARRA	ONDARRU TXIKI	PAKO MALETERUA
NEGUS	ONTZAKUA	PAKO TAKETA
NIKO ABADIA	ORGANISTANEKUA	PAKOMIO
NINIA	OSABIA	PAKO-TAKO
NIÑO DE ORO	OSPAS	PALILLOS
NORBERTOTXUA	OTANIA (OTANIANEKUAK)	PALO-PALO
NOTXE	OTUA	PANADERUA
OBISPO	OTXABIÑA	PANDE
ODONGO	OTXANDIXO (OTXANDIXONEKUAK)	PANPLINAS
OGIMAMIÑA		PANPO
OIÑASTUA	OTZOLO	PANTOLAS
OJOS	PAATIA	PANTXO
OKA	PABORREALA	PAPARDUA
OKA TXIKI	PAELLA	PARIS-PARIS
OKELERRE	PAGUA	PARLEBU
OKOTX	PAIOTE	PARRAO
OLIXUA	PAITXARIA (Ikus baita be: PEETXARIA)	PASIEGUA
OLLALOKIA	PAITXO	PASIONARIA
OLLANDIA	PAJARITO	PASKASIA

PASTELEUA	PEDRO MORTERO	PERDER
PASTRANA	PEDRO PERALTA	PEREJILLA
PATAITUA	PEDRO TXIKIXA	PERIKILLUA
PATATA	PEDROMAN	PERIKOTXUA
PATEL	PEDROTZO	PERRARIXA
PATILLAS	PEDRUTZO	PERRERUA
PATRI MUSTUR AUNDI	PEGOTE	PERRETXXIKUA
PATXARTZO	PEETXARIA	PERRI
PATXI BOLANTE	PEIROTEO	PERRIN
PATXI BOLIN	PEITO	PERSONIA
PATXI KARNIZERUA	PEITZO	PESTAÑITAS
PATXI TXIKI	PEKOROTZ	PETA
PATXI URBITZA	PELUKAS	PETAIN
PATXIKITUA	PENA MUXIO	PETIT (PETITENEKUA)
PATXIMONIA	PENANO	PETRAÑAS
PATZO	PEPE ARTZA	PETZO LATIGO
PATXOIA	PEPERRA	PEZETA
PATXOLA	PEPE TORRE	PIKAPORTE
PAXAN	PEPE TRAPERUA	PIKORO
PAXIO	PEPE TXIKI	PIKULO
PEDRIN	PEPEITXUA (?)	PINOTZO
PEDRITO POTXOLO	PEPITXUA	PINTXIA
PEDRO MENDARO	PEQUEÑO	PIO PIKANTE

PIPAS	PONTIFICE	PRINZIPIA
PIRUTXI	PONTONIA	PITXARTXO
PITILÑA	POPOTA	PUGIL
PITILLOS	POPURUA	PUTOS
PITINA	PORRU	PULSITOS
PITXA DE ORO	PORRU KERTEN	PUNTERET
PITXARDO	PORTUGESA	PUÑALES
PITXI	POSPORUA	PUTXADES
PITXIA	POTAJILO	PUTX TXIKIXA
PITXIÑO	POTEKARIA	PUTXA PUTXA
PLANTILLERITO	POTIA-POTE	PUTXI
PLASMON	POTIJAIDE	QUERIDO
PLUMA DE ORO	POTIJOS	QUINZE
POCA PENA	POTOLIA	RAKU
PODEROSO	POTOXIO	RASPAS
POLJO-POLJA	POTRA	RIGOBERTO
POITON-PI	POTRI	RIKARDITO
POLA (POLANEKUAK)	POTRO-POTROSIA	RINTINTIN
POLITXO-POLITXO	POTXA	ROTXIL
POLKA-POLKESIA	POTXITXA	RUBIA MORENA
POLO	POTXOTXA	RUBITO DE ORO
POLTXITA	POTXOTXO	RUSKI
POLTXO-MOZKORTXO	PREHISTORIKO	SAGAR EPEL

SAGAR MUTXIKIÑA	SATORRA	TAKILIN
SAGI	SATURIXO	TAKILLI
SAGRADO CORAZON	SEIS DOBLIA	TAKIO
SAIHETSA	SEMENTO	TAKURRA
SAKAPE	SERENUANEKUA	TALDO
SAKONESA	SESTERUA	TANBOR
SAKRISTAUTXUA	SHANGAI	TANBORTEKO
SAN BLAS	SIEMPRE JOVEN	TANGERINUA
SANDALIO	SIETE PELOS	TANTANA
SAN JUANTXO	SILERUA	TAOFIA
SANSON	SIMONEI	TARDINI
SANTAINES	SIMONTXO	TARIFEÑO
SANTI BIZAR	SITO-SITO	TARIÑA
SANTI ERROTA	SORALIO	TARRANKAN (TARRANKANESIA)
SANTI MARINO	SUKALDE	TARTAKO
SANTI POTXOLO	SULTAN	TARZAN
SANTI TOKOLO	SUMARINUA	TASIO
SANTOSLATO	SUPERHOMBRIA	TATA
SANTXILI	SUR USTELA	TATANIO
SARRAPEL	SUSTARRA	TATARITATA
SARTALIO	TABOIO	TATXAN
SASI	TAK ETA ERRIALA (AITXA)	TATXIANO
SASIO	TAKETA (SEMIA)	TEJEROTXUA

TEJER	TOMAIN	TRUMOIA
TEMPLE	TOMATES	TRUNBOI
TIGRE	TON MIX	TRUTXIA
TIGURIA	TOOILLO	TUIOTO
TINTERUA	TOPETE	TULO
TINTXO	TOPIÑA	TUNBA
TIO POLLO	TORRITOS	TUPI
TIPUA	TRABUKIA	TURITXIA
TIRILLA	TRABABOLAS	(Ikus baita be TURUTZIA)
TIRSO ABELLANERUA	TRAGAMAKINAS	TURRUN
TITI CALVO	TRAGAMETIERRA	TURU
TITI MONIA	TRAGUJIA	TURUTZIA
TILITAÑA	TRANPITAS	TUTULU
TITIN	TRAPERUANEKUAK	TXAKAÑO
TITIO	TRAPU-TRAPU	TXAKEL
TITIS	TRIKI	TXAKURRA
TITO	TRIPITAS	TXAKUR-AUNDIXA
TOKAIO	TROKO	TXALA
TOKIO	TROKOLANEKUAK	TXALTXA-TXALTXESIA
TOKOLO	TROKOTXA	TXALTXA KARNAZERUA
TOLLI	TRONPIA	TXALUPETAS
TOLO	TROSISTIA	TXANBOLIN
TOLONIO	TROTXIE	TXANDRIO
		TXANGARRILO

TXANILLO	TXATIN	TXIRIKILA TA PALUA
TXANKLAS	TXATXIN	TXIRIKILOTE
TXANO	TXATXON	TXIRIPAS
TXANPON	TXE	TXIRIXUA
TXANTOIA	TXEPELDUKUA	TXIRLOIA
TXANTXIKU	TXEPETXA	TXIRON
TXANTXINEKU	TXIKIRRI (TXIKIRRESIA)	TXIRRI
TXAPARRIO	TXIKITAS	TXIRRINTXON
TXAPAS	TXIKLANA	TXIRTA
TXAPASTA	(TXIKILANA)	TXIRTXILLA
TXAPEL	TXILIBINTXONEKUA	TXISPAS
TXAPERUA	TXILIBISTO	TXISPERUA
TXAPETO	TXILIBISTRO	TXISTORRA
TXAPU	TXIMINIA	TXISTU
TXARANDELA	TXIMIÑUA	TXITO
TXARLATANA	TXINBO	TXITXALAPURRA
TXARLOT	TXINDURRI	TXITXARRUA
TXARRIDUNA	TXIKI	TXITXIA (CARMEN TXITXIA)
TXARRI FLAKUA	TXIPI	TXOKO
TXASE	TXIPIRRIÑA	TXOKOLATERUA
TXATARRAS	TXIPRISTIÑA	TXOKOLATES
TXATO A(G)UAZILA	TXIRIBIRI	TXOKOLO
TXATUA	TXIRIBITAS	TXOLAUA

TXOLIÑA	UR BEDEINKATUA	ZALDIBAR SERENUA
TXOMALO	URDIN	ZANKARROIA
TXOMIN KIÑU	UREPELA	ZAPATARIKUA
TXOMO-TXOMOSIA	URKO	ZAPATERITO
TXOPA	URKUSUKUAK	ZAR GAZTE
TXOPENA	URRAKO	ZARATAS
TXORIKEIXIA	URREDUNA	ZARAGIXA
TXORIXA	URRITIXINESIA	ZENTELLIA
TXORIXOS	USTARAN-USTARANESIA	ZEPELIÑA
TXORO PITO	V 1 (UVEUNUA)	ZIÑUA
TXORROTX	V 2 (UVEDOSA)	ZIRAUKI
TXOTO	VINAGRE	ZIRIKONA
TXOTXE BIZENTE	VOLTIOS	ZOZOGARRO
TXULAPOIA	XAGOZARRA	ZOZUA
TXULAPONA	XAGUA	ZULOGIÑA
TXURRERUA	XAPUA	ZUMAI
TXURRITOS	XARKEI	ZURDA
TXUTXULERUA	XEGAMA	ZURDUANEKUAK
TXUTXURRUTXU	XEXIA	
UATXI	XEXIL	
ULE	XIFRE-XIFRESIA	
UMAIXO MUSIKUA	XINKO	
UNTXA	XUMAI TXIKIXA	

TXORI ETA HEGAZTI IZENAK .-

ARITXARRUA	TARIÑA
ARRANUA	TXEPETXA
BELA ZURIXA	TXINBO
BELIA	TXIRIXUA
BIRIGARRUA	TXIRTIA
EPERRA	TXITXALAPURRA
ESKILLASUA	TXITXIA
GABILLARIA	TXOLIÑA
GALEPERRA	TXORIXA
GALLINO	USUA
GARGANTXILLUA	ZOZOGARRO
GAZAPUA	ZOZUA
KANARIXUA	
KUKUA-KUKOSIA	
LORITUA	
MOZOLUA-MOZOLOSIA	
OLLALOKIA	
OLLANDIA	
OLLUA	
PABORREALA	
PAJARITO	
PAJARO-PAJAROSIA	

ARRAIÑAK

ANGULLA

BAKILAUA

BIXIGUA

KARRAMARRUA

ESKAILLUA

KARRASPIXUA

KORROKOLA

PAPARDUA

TRUTXIA

TXITXARRUA

JATEKO GAUZAK

ARRAUTZIA

ARTO

ARTOBERO

ARTOPIL

BOST KANTOIA

CEBOLLAS

GALLETAS

GARBANTZITO

GARBANTZUA

KANOTILLUA

KIPULIA-KIPULESIA

KOPIA

LEKIA

MADARIXA

MANDARINIA

MANTEKAUA

MANTEKILLIA

MAZAPAN

MISPILLIA

MOSKATELA

OGI-MAMIÑA

OILLOANKIA

OLIXUA

PEREJILLA

SAGAR-EPELA

SAGAR MUTXIKIÑA

TOMATES

TXISTORRA

TXORIKEIXIA

TXORIXOS

URDIN

VINAGRE

ANIMALIXA ETA FRISTIXA. INSEKTUAK...

AHUNTZA

TXAKURRA

AKERRA

TXALA

BABABALTZAN KOKUA

TXIMIÑUA

BASAKATUA

TXINDURRI

BASURDIA

TXIRTXILLA

BILIXA

XAGUA

ELTXUA

XAGUZARRA

ERBIXA

XAPUA

ERLAMIÑUA

ERLIA

GANAUA

KAKALARDUA

KATU BALTZA

KIRIKIXUA

KONEJUA-KONEJIA

KUIXA

MARIPOSIA

MARRASKILLUA

MASMIA

MONO-MONIA

SATORRA

TIGRE

XII.- EIBARKO GATXIZENAK T. ETXEBARRIAREN OBRAN

Gure bilketa lana amaitu eta gero, orain bakar-bakarrik idatzita dagozen gatzizenen korpua jasotzea falta jaku. Ikusiko dogu zelan asko eta asko gero guk jasotakoekin bat datozen, asko eta asko lehen esan dogun gatzizen ondaredun edo patrimonialak osatuz. T.Etxebarriaren hiru obraren azterketatik orduko ohitura eta pasadizo ugari topa dezakegu. Hiru obra horietan zehar badago zer aukeratu. Izan ere "Viaje al país de los recuerdos", Ibiltarixanak, eta Lexikoian gatzizen mordo bat aurkitzen dugu eta horren bitartez sasoi hartako pertsonaia xeble askoren bizimodu eta nondik norakoaren gainean hainbat eta hainbat pasadizo; Unamunok "intrahistoria" deitzen gogo zuen hura osatuz.

"Ibiltarixanak" lanarekin hasiko gara, jarraian Viaje"-rekin eta azkenik gure gaien mardulena dan Lexikoiarekin amaitzeko. "Ibiltarixanak" honetan ez da enparauzko beste bietan bezala, herritar "famatu" gehiegi azaltzen, neurri haundi batean itzulpen liburua bait da. Eibarrekin eta eibartarrekin zer ikusi daukaten poemak eta beraien inguruko aipamenetan agertzen da zer jaso. Halan be, liburuaren hasieran bere euskeriaren inguruko eritziak eskaintzen ditu: Tubalismoa, vasco-iberismoa... Garibai, Astarloa, eta Arana berarenak ere zabaltzen dira pasarte horretan, egileak ez dauelarik inoren aldeko jarrera garbirik hartzen, nahiz eta behin baino sarriago bere eszeptizismoa argi agertzen dauen.*

* Alan be,inoiz lur irristakorretan igeri dabilela dirudi: Ikusi esaterako: Euskal-erria< "euzki aldeko erria".

IBILTARIXANAK

Goazen baiña gurearekin. Hona hemen bada bertatik jaso ditugun ezizenak:

Barrenarixa, Txarrixa, Antxuelo, Zozua. Antxuelo hau "utslaririk aundiña", bera nahi ezta itxuria, ekologista amorratua, kazara joan eta lotuta jarri detsen erbixa be ezin bota. .... 50.orr.

Urko Mantxon maixu zarra ..... 50.orr.

"Guzurti Anporra" deitzen detse Arrajolako basarritar bati, guzurrak esaten txapeldun dalako ..... 56.orr.

"Izarre" "maestro de ideas" José Guisasola. .... 136.orr.

Bitxor Aundi ..... 136.orr.

Eustaquio Zumaran "Gorra"(EL Sordo). ..... " .orr.

Kandido Arrizabalaga "Ertzil", "Apotx", ... 147.177.orr.
(azken orrialde honetan bere nekrologika bertso hunkituekin)

Peru Mutilzar Bolingokua ..... 154.orr.

Canuto Betolaza álias"Maskuelo" ..... 170.orr.
(corrupción de"Frascuelo"). Perretxikulari bikaiña.

Buru ..... 170.orr.

Buru, Txirrist eta Giputzaneko tabernak etenbarik agertzen dira gure pertsonajien ipoiñetan. Azken hau "Isasi-kale gañekaldian euan kafe-tabernia".

"Gure klasikuen esakerak" izenburua daukan bertso-sailean ezten eta ziriz ezin biribilago ageri dira pertsonajeak: Esaterako "Mal tiempo" dalako baten ahotan ondokoak jartzen ditu idazleak:

"Ara zer pasatzen dan
oingo gizonekin,
danok begi ederrak
d'alkar ikusi eziñ".

Bai eta Abeliñ Lausagarretaren ahotan ipintzen dituen
giza-errebindikapenak:

"Bakerik guk izango
biarginak lortu arte,
illaran jai sei egun
ta gero bat aste"

Eta beste hau:

"Gizonak gura leuke
jan da eran nai ala
gauza guztiak duan
ta jai ta jornala".

Orrialde berean agertzen dira baita be:

Perder Zarra eta Pope ..... 136.orr.

Txilibitxon, Peralta, Txantoya ..... 186.orr.

Anton Baltz ..... 244.orr.

Kokole ..... 253.orr.

(era un erdeldun que había asimilado todo lo eibarrés menos el habla). "Ixildu hari
kokolo hori" esaten da gure artian..

Martxelo Katubaltza ..... ".orr.

Batista Kojua (kaxagintzan onenetakua) ..... 255.orr.

Uziñ (Juan José Urruzuno zarra) ..... 256.orr.

Matano "clásico borrachín" ..... 257.orr.

Godoy'ñeko etxia ..... 263.orr.

"Droget" izeneko bat ..... 299.orr.

("Gure gurasoen denboran Eibarko kanpantorrera igotzen zana, San Juan gabian,
zapi bat jartzeko kurutzian").

Patxiko "Illetaz" ..... 356.orr.

Galo ..... 360.orr.

Gure lehenengo ermitañoa seguruenik, Toribiok diñon lez, Asuntzara, Urko osterata aldendu zan,:" errenteru letz eranari eta errondiari igesik".

VIAJE AL PAIS DE LOS RECUERDOS

Hemen be, orrialdez orrialde egingo dogu bide, prosa ezin bikainagoan idatzirik dagoen liburuaren haritik. Gatzizenari gehienetan argibideren bat gehitzen detsa autoreak eta horrela nor "zein" dan jakin ahal izango dogu. Gehienetan erderazko aipamena Toribiok berak emandakoa, hitzez hitz papereratu dogu, aurrerago esan lez, haren idazkeraren ugaritasunak erderaz idazten, zail egiten bait du euskarazko itzulpena, jatorrizko textuarekin erkatuz behintzat. Prosalari bezala idatzi zuena arestian aipatu dogun "IBILTARIXANAK" eta Lexikoian ematen dituen aipamen labur eta esaera dira. Gehiena bada euskeraz, olerkia edo poesia dau. Erderaz idazten ostera Toribioren luma esan bezala oparoa, kultoa da, gerra aurreko prosalari ezagun haien adarrekoa: Azaña, Prieto...edo gure arteko J.Gárate bat. Gaurko prosa aseptiko eta komunikabideek agindurikoaren aurrean barrokoegia ere begitanduko jako bati baino gehiagori. Ez da hori tamalez gertatzen bere euskararekin zeinetan, -eta hori aitxatu bere "IBILTARIXANAK" liburuko itzulpenetan ikusten da- sarritan arnasarik gabeko hizkuntza ateratzen bait zaio, lotua, jatorrizko textuaren gatibu, seguru asko euskara idatzia lantzen berandu hasi zalako, eta sasoi haretan eredu jakinik aurkitu ezinik ibili zalako. Baina Lexikoiauren neurriko lan erraldoirik euskalki mailan ez da gure bazterretan oso maiz ikusten. Edozein modutan guzti hau beste lan batetarako abiapuntu izan daiteke, ez baina hona ekarri gaituenaren aztergai.

Goazen bada, "Viaje"-rekin. Liburu honetako gatzizendun bakoitza historia bizi-bizi bat da. Hona hemen aurrekoan moduan ezizenok orrialdez orrialde.

“El Txakil astrónomo” ..... (Florencio Eguren).	49.orr.
José Antonio Astigarraga “Moskatela”	59.orr.
Ricardo Enbeita “Chapel” el viejo	75.orr.
“Iturritxo” aldeano de la armería	78.orr.
La taberna de “Txirrist” ..... (onomatopeya que aludía a la delicia de sus caldos)	79.orr.
Agustín María Larraza “Guardia” ..... (antiguo societario del G.A.Eibarrés)	83.orr.
Pikarkalen: “Buru”-ren tabernia	89.orr.
“Txatxin” (del caserío del mismo nombre en Urkidi)	“ .orr.
Joshe Mari “Tutulukua” ..... (honi beste hainbati moduan baserri izena ezizen bezala gelditu jako).	“ .orr.
Don Zacarías Ramos “El fosforero” ..... (porque, como dije, ni el maestro con ser institución tan respetada y querida la persona se libraba del alias correspondiente). Harrezkero be ez da ejemplurik falta!	89.orr.
Vicente Iriondo “Mantxon” del caserío Urko	99.orr.
“Auntza” (José Manuel)	“ .orr.
“Tarrankan”	99.orr.
“Josefa Oixete”	100.orr.
El inquieto Millán Urcola “Villabona” ..... (trataba de aprender el francés en la cárcel de Pamplona). Urcola hau Toribio beraren “Metafisika”-ren hartzaillea da.	111.orr.

Agustin Odriozola "Apotxin"	112-113.orr.
Esteban Ojanguren "Takurra"	119.orr.
(el más famoso de nuestros vagabundos)	
"Chiminúa"	" .orr.
"Galdos txiki" (gran artista en figurillas de cera).....	139.orr.
Tío "Patxiko"	" .orr.
"Apotxiano".....	140.orr.
Hurrengo 155. eta 156. orrialdeak, batez be ez daukate galerarik Eibartar kazarixen erretratu ezin zehatzagoa egiten da bertan. Ez dago lerro bakar bat be galtzerik!	
"Antxuelo" (gran criador de perros finos de caza).....	155.orr.
Eperraneko tertulian:	
Querido, Baroja, Gaspar, Pola etabar batzen ziren.....	" .orr.
Eta Giputza eta Urrebasonian, Romualdo Zarraren jarraitzaileak. Ertzilenian ostera: Kaxildo, Txopa, Okelerre etabar	
Mariano "Txurrerua"	157.orr.
"Ferruel" (Melitón Larrañaga por su nombre)	159.orr.
"Mascuelo":Canuto Betolaza	160.orr.
(el famoso pregonero de "El Socialista")	
"Astuko"	195.orr.
(arma saltzaille eibartarra)	
Los "reaccionarios del pueblo" los José Fotero y compañía	196.orr.
Indianokua (los de la casa del Indiano)	200.orr.

Nuestro historiador que se decía "barón" y se titulaba el de Arítxulueta	202.orr.
Pistolas de "Txantoia" o escopetas de cualquier fabricante que no fuese "Txarriduna"	203.orr.
Avelino Lausagarreta "Miriñakia"	206.orr.
Lexikoian osterá "Midiñakia" dator (486. orrialdea).	
"Noche" (cura de Arrate).....	218.orr.
Bada ezpada argitzen dau: (No le llamaban así en el pueblo porque se le pudiera encontrar en la sociedad,... sino porque le venía de familia el sobrenombre)	
Los gallineros de "Pedro Peralta"	219.orr.
Macario llamado luego "El Nerón"	220.orr.
"Cacho"	226.orr.
Gure zaharren erdera traketsaren adibideak grazia haundiarekin agertzen dira orrialde honetan. Kuadrillak eurak pe baeken zeinek bere izena:	
Eskuadrá zarra("viejos liberales")	260.orr.
"Txantxiku" (hojalatero de Oñate)	" .orr.
Berasaluze alias "Dos Caminos"	263.orr.
(probo empleado de Correos)	
A.Amuategi "El Chiclana".....	271.orr.
(de sus tiempos mozos toreriles)	
Zapata.....	283.orr.
(llamado así por ser hijo de un remendón de portal).	
Pedro M ^a Sarasúa "Txisperua"	316.orr.

Rufino Aranzabal "Errege Txikixa"	333.orr.
"de tendencias sindicalistas"; joven eibarrés muerto a tiros en Bascia.	
"Axula" (IBILTARIXANAK lanean be azaltzen da)	339.orr.
"PEDROTXU"	349.orr.
(torero que se decía de Eibar y llegó a matador).	
"PITXIÑO"	355.orr.
(diminutivo cariñoso que le quedó de por vida al alcalde a cuya gestión se debía el reloj de la Casa Consistorial).	
Klaudio "Motriku"	355-356.orr.
"Pedrotxo" (uno de esos hombrachones de nuestra tierra).	367.orr.
"Patzikilletas"	380.orr.
(Ikus "Patziko Illetas" Lexikoian 207.orr.)	
Iruñeko gartzelan eibartar espetxeratuak "doña Emilia" jarriko detse ofizial bati:	403.orr.
"por culpa de la impertinencia agresiva con que distinguía a los eibarreses uno de los oficiales que llamábamos"...	
Frentian hil ziran: Martin Querido, Upai, etabarrekin amaitzen da zerrenda hau	408.orr.

LEXIKOIKO GATXIZENAK

Amaitzeko, T.Etxebarriaren lanik gaillenera joko dogu bertan uzta ederrik jasotzeko asmotan. Enparauzko bi liburuetan azaltzen diran hainbat errepikatuak ikusiko ditugu hemen. Hala be, aipamen honetan zihar agertuko ditugu norbaitek beroien maiztasunaren ezaugarria izan deitan eta hiru liburuetan azterketa egin eta gero guk osatu dogun zerrendiagaz erkatu gura badau. Hona hemen bada, zerrenda:

PEPITXUA. . . . .104.orr.

AGOTE. Harrigarriro, gatzizen moduan agertzen dau Toribiok: "Sobrenombre de una familia de Eibar donde había perdido todo sentido peyorativo". Eta eransten dau:"Baziran Eibar'en Agote'nekuak" ..... 108.orr.

ITXURRITXO. Honi ez jakon egin eban posturia ondo urten: "Itxurritxok, Ubitxa'ko pagua onenbeste denbora baten bota bayez jokatu ebanian, aizkorakadia artu eban belaunian, eta auraxe aren irabazixa" .....116.orr.

MELITXON SOSUA, akabatzaillerik onena ..... 117.orr.

TXOPA..... 117.orr.

Makiña bat bidar agertuko da izen hau: "Juan zaittez Txopa'nera, ia akabau dittuen nere piezak".

KATILLU. Zer esanik ez, beste hau! Orduan tabernia be bazala Katillunekoa, jakin geinke: "Akats aundi bat eñ zetsan kinzeniari, Katilluneko tabernan". Bide batez"akats" berba honen eremu semantikoa zelan zabaldu dan frogatzen da adibide horretan.

SUMENDIXA. Baserri izenetik eratorria bada be, gizon xelebria zalako ekarri dogu hona zergaitik eze: "Txirixo-kaleko Sumendixa baten algarria, Pelotalekutik entzuten zan" .....123.orr.

Aurretik pe idatzita dauka:

"Sumendixa txokiatzalliak zittuan nik entzun ditturan ajaja

bixixenak.....116.orr.

Barre egiteko ez ezik, beste zergin batzuetara lotzeko behartzen eban astirik:

“Sumendixa, ollarduna, txokiatzallia zan, eta onenatarikua	694.orr.
AKERRA. Honek pe bere esanahi peioratiboa galduta ei zeukan. “Akerra'nian txarri iltzia izan da gaur”	117.orr.
ALI	123.orr.
“Ali pelotarixa, sasoi baten entzutze aundikua”.	
TXIKILLANA	132.orr.
ANTON BALTZ.....	135.orr.
Honen asto txikixak: “Uezabak beste edo geixago ekixan Eibar`ko barri”.	
OLASO. “Kale-garbitzallia. Marka guztiak ondutako antxitxikalarixa.”	136.orr.
ARANBELTZ.....	143.orr.
POLA.....	146.orr.
Beronen barri be ez da nunnahi falta.	
EPERRA	146.orr.
Buru, Txirrist, eta Giputzaneko tabernekkin batera sarri irakurtzen dogun beste jan-edan leku hau.	
ARITXARRUA. “Gure auzoko gizon baten gatzizena”	153.orr.
(Ikus gatzizen honetaz aipatzen dana)	
KAKALARDUA	154.orr.
(“Arkatxpia zan Kakalarduaneko olia”).	
MARRUKO	“ .orr.
Inoiz, ejenpluak lanbideren baten barri emoten desku: “MARRUKOKUAN eukan arlantzia Deva`rrak”.	
Marruko berau itxuria, “zulogifnik azkarrena”	741.orr.

- ARTAITXA ..... 155.orr.
 Baserri izenetik geratutako ezizenak bertatik jeitsitako garrantzia adierazten euskue gure Herriko ofizioetan: "Artaitxa'ri aindu detsaraz arlozak, txarrikortia eitteko".
- ARMAITXA ..... ".orr.
 Puntuari esan dogunaren frogak: "Armaitxa, gure aittan denborako montadoria".
- ARNOBATEKUA..... 156.orr.
 Herri-kontakerean ezin ugariagoa agertzen dana: "Besua ausi eta arnobatekuagana eruan dabe".
- ARTOLA ..... 169.orr.
 Elgoibartar famelixa lodi bati deitzen ei zetsen: "En nuestros tiempos sinónimo de obesidad, de una familia de obesos de Elgoibar". Gatzizen amankomuna beraz: ¡"Amen bertan Artola, askia bere kontu daben ezkerol!"
- ELBITZA ZARRA ..... 172.orr.
 Gizon "asarregiña" berau..
- KORTAZO..... 179.orr.
 Aita arotz, eta seme nausixak: "Auspogintzia ipini eban aitan arotzerixan" ..... 195.orr.
- ASTUNKO..... 180.orr.
 ("Viaje-n" osterera ASTUKO izeneko bat ageri da, hau be arma saltzailea) Edozein modutan "Pesadote" itzultzen dau.
- FERRUEL..... 185.orr.
 Arrantzan nagusi: "Osintxu'tik Mendaro'ra".
- AUSTIÑ AROTZA ..... 195.orr.
 ("Unzaga kalia")
- MOSOLOSIA..... 203.orr.
 Arnobatekua azur konpontzaille entzuterik aundiñekua bada, urrena Mosolosia Eibar'en.

PATXIKO ILLETAS Arragüetan; beti hiletia jotzen.....	207.orr.
BARBERUKUA zan Errebalian eta MEDIKOKUA Plaza Barrixa	214.orr.
MARKESKUAK	216.orr.
"Isasi-barrena'n eta Barrenengua'n jabiak".	
BASABE'nekuak. Honek pe baseritik dakarre	219.orr.
TXIRRINTXON	232.orr.
Gaur esan ohi dan musikari "herrikoi" horietakoa: "...bekarrez betetako begixegaz, tabernetako gitarra jotzallia".	
BEKOTXE.....	232.orr.
Izen bereko baseritik etorritako mutilak: "Iru bat Bekotxe ziran Alfa'n lanian".	
ETXEKALTE	237.orr.
"Aterpebako bat, esaten ebana, Eibar erdixa zala berana". Hospitalian bizi dala esaten jaku.....	
	354.orr.
KATALIÑ BIZKAI	239.266.285.orr.
"Zeñek ez eban ezagutzen Barrenkalian dendari"?	
BERDABIO	240.orr.
"Errebalian bizi ziran"	
IRUN PELOTARIXA.....	246.orr.
"Beso-bakarra ezagutu genduan Eibar'en".	
TXARRIDUNA	251.orr.
"..Gure osabia, TXARRIDUNA'neko biargiña izan zan".	
BIÑAGRENEKUAK.....	258.orr.
TXANTOYA	259.orr.

BITTOR AUNDIXA eta BITTOR TXIKIXA.....	261.orr.
"Bixak montadoriak eta Elgeta kalia".	
BIZAR.....	263.orr.
"Bizar'eneko eranteixan"... Sasoi batian be ez zan Eibarren tabernarik falta...	
AULESTI TXIKI.....	" .orr.
Ez zan edozelako gizona: "... Bizar gabia, euskal kantu eta ferixetako berso guztia ekixazena."	
PATXI BOLIÑ	269.orr.
BURU	276.332.orr.
(Ikus "Viaje" eta Ibiltarixanak-eko aipamenak)	
JUANTXO BURUAUNDIXA.....	277.orr.
"Txirixo-kaleko ...gazterik ill zan".	
ABONTZAKO PANTALEON.....	285.orr.
Sasoi haretan supermana itxuria: "... denboria emonaz, malletan eitten eban suteixan".	
INFARNUKO TXIKIXA	286.orr.
"esaten gentsan eskolako bati, oso diabrua zalako".	
ENTRENA ZARRA.....	290.orr.
DOTORIANEKUAK.....	291.orr.
DROGET	" .orr.
(Irakur Ibiltarixanak 299.orrialdia).	
MARI-EDER. "ala esana eta izana, baña ez zorionerako."	294.orr.
Ez dakigu gatzizena dan ala ez, baña zein polita dan!	
LOPETXUA.....	301.orr.
Antxitxika gogorra: "Eguardiko lelenego kanpaia zanetik bedratzigarren drauna amaittu baño len, Galdaramiñotik Portalerañok eñ ei eban beiñ.."	

MATEO EIÑ-ALA.....	304.orr.
"esaten zetsen bati, eiñ-ala biar beti eukitzia zalako bere arrokerixia".	
ITXARI	....." .orr.
Kazari esan gura dauela diñosku Etxebarriak, baina hola ete da beti? Ikus baita be 440.orrialdia.	
EPETA.....	313.orr.
"Txirixo-kalian"...	
IZU	318.orr.
Erbitxalarixa...	
GIPUTZANEKUA.....	" .orr.
"Erbitxalarixak batzen diran lekua..."	
INTXAUSTI ZARRA	322.orr.
"Intxausti Zarran erlojerixia zan Errebalian".	
MITXEL ERMU: Ardantzan	323.orr.
(553.orrialdean MITXEL ERMUA agertzen da).	
AZPIRI, EIBARKO TXIKIXA	327.orr.
ERREGE TXIKIXA.....	328.orr.
Alfonso XIII.ri esaten ei zetsen.	
ATAUN KOJUA, BAUTISTA KOJUA.....	330.orr.
"Errena" berbia ezaguna izan arren," kojua" dala nagusi esaten da.	
ELGOIBARKO POLON.....	331.orr.
Pelotan abila...	
MONDRAGOARRA deitzen zetsen Arrasateko pelotari handi hari.	333.orr.
BARRENETXE izeneko beste ha, ez zan ez gizon leloa:	334.orr.
Erroberia patentau gura eban, zergaitik eze: "artian iñok patentau barik zalako". Baiña etxegiña be bazan, eta ez zelan nahikoa: Berak eta KORTAZOK:	

“Gitxi gora bera eiten zittuen etxiak”	397.orr.
KORTAZO.....	338.orr.
Ateraldi bereziren bat be aurkitzen dogu: “Aritxa zutiñik eta andria etzinda, munduan ukat eraingo detsenik”. Gaur norbaitek hori esaten harrapatuko baleu.	
PERMIÑ eta ITXUZKI ei ziran:	
“Gure eskola denboran euskal eskekuak”	340.orr.
ETXEGIÑA'NEKUAK	354.orr.
TXOMO “Txomo'neko forjia, lenenguetarikua”	372.orr.
Rikardo FOTERUA.....	372.orr.
Okiña eta baita be. “Ertzill'enekuegaz, erbilari amorratua”.	
AZOLA'KO FRAISKO	372.orr.
Hau be gizon erremia: “ustarrixak aizkoriakin eitten”.	
JUAKIN AGUAZILLA	373.orr.
“Fueraka consejupian, J.A. jatxi arte”.	
GALDA ZARRA	378.orr.
Sasi-medikua: “G.Z'n erremedixuegaz osatu eban lauremiña”.	
BENANZIO TXIKIXA.....	383.orr.
TXILIBITXON eta TXILIBITXONESIA	388.orr.
(Irakurri baita be 687.ko aipamena). Pitiliña, zakila adierazteko erabiltzen ebela, esaten jaku bertan: Txilibitua, txilibistua	
ONDAMENDI.....	396.orr.
Hau be jatetxe ezaguna.	
POLTXO	405.orr.
Honek lafiauta ebilenian botatzen zeban “gerrarako orrua” gure bilduman be agertzen da, hemen baino luzeago. “Gora gutarrak bera ostianguak” jasotzen dau Etxebarriak.	

URKIKO GORRA.....	407.orr.
"ormiak beste ez eban entzuten".	
ANTXUELO.....	411.orr.
TXANTXIKU hojalaterua.....	414.583.orr.
ANTON BALTZ.....	420.421.orr.
Baltza kontizu: "ikatz-neurtzallia" zalako.	
BONI TXANBOLIN.....	429.orr.
"Kaitano eta B.T. iñoñ plantak eiten, gizon barregarriak".	
PERDER.....	434.orr.
PERDER-nekoren batek asmatu eban tramankua eta: "txakurreri eraintzen zetsen uruna iralgitzea, tanbor baten giltzpian sartuta".	
ARITXULUETA NIAN.....	434.orr.
Han saltzen ziran: "Iratiakak, beiñ garixak burutu ezker".	
ISTAR-MAKILLA.....	439.orr.
Gure herritarrak kanpotarren izenak gatxak euskarara egokitzen jakin: Bitxor Aundixak Mac Kinley ipar-amerikarrari ipini ei zetsan, halako gaitzizen dotoria: "Zer jiñok gaur Istar-Makillak"? Esaten ei zeban. Edozein modutan Mac Kinley hau ez zan elementu makala. Presidente izatera heldu zalarik, bertako kapitalaren laguntzaz, aurrean eta ez hain hurbil, zituen herriak iruntsitzeari ekin zetsan: Hawaii, Puerto Rico, Guam, Filipina irlak, eta azkenik mahai-ondoko lez, famatuena Cuba, orduko beste inperio bati, Espaiñiakoari, kenduz 1898ko urte ospetsu haretan.	
ITURRITXO, ITURRIÑO.....	439.orr.
Plazentziako IZARRE ZARRA (Gisasola).....	448.orr.
"Kaxagiñ garbi eta fiña". Garbitasuna euskal ideologia guztietan barrena sendo sustraitutako kontzeptua da itxuria...	
JOSE ONDARRU.....	466.orr.
"Mendigoizalia".	

JERONIMO TXIKIXA.....	467.orr.
Jueza.	
TARTAKO	470.667.orr.
Tartamutua, hitz-totela. TARTAKO hau : "Tartakua zanetik, kapillia esan biarran kakapillia esaten ei zeban. "Nun izan aiz TARTAKO? Galdetu eta erantzuten ei zeban: "Mandiolasian (Mandiolesian?), ka..kapillan itxoin bat artzen."	
KARLISTA-TXIKIXA	476.orr.
KARRASTARRUA "nekuak baziran Eibar'en".	477.orr.
KASKURRIO	479.orr.
"KASKURRIO'nekuak urria lako ule argixak". "Ezagutu diran kaxagiñ onenak":	
AIXA eta TXURRUKA ZARRA	482.orr.
ERROMALDO ZARRA.....	" .orr.
Hau ostera "kazarixen nausi".	
MIDIÑAKIA.....	486.orr.
Honen: "eskabide amesetakua egunian egunian kinzenia". Konparatu Abeliñ Lausagarretaren ametsekin.(IBILT. 185.orrialdea).	
EMILIO PORTUGESAK eukan:	
"Kirikixo-txakurrik onena"	487.orr.
KIRIKIXUA.....	487.647.orr.
MOSKATELA	487.orr.
BABA-BALTZAN KOKUA.....	489.orr.
EBARISTO KOJUA.....	492.orr.
Hau itxuria erlojerua.	
ANTONIO KORRIUA.....	497.orr.
Gizaseme honen epokan gutunaren hartzailleak ordaindu bihar izaten zituen antza	

seiluak: "kartia artzen ebanak, xemai zor izaten zetsan".

LABASATARRA.....	503.orr.	
LANBERO.....	506.orr.	
Bihargina dana. Baina hemen herriaren zentzu zirikatzailea ageri da; izan be: "Baziran LANBERO'nekuak Eibar'en, lenenguari itxulittara jarritta seguru izen hori".		
LAPIKO.....	508.orr.	
LARRETA.....	509.orr.	
Baskulagiñ onenatarikua...		
LAUKO	512.orr.	
Jatun haundixa berau: "Lauko ogixa(lau librakoa) ekiñaldi baten sabeleratu ebalako LAUKO esaten zetsen bati Eibar'en".		
"ELOSU esaten zetsen Lete deituradun bati Ardanzan"		520.orr.
MARIA POTOLIA.....	524.orr.	
Euskarak femeninoa adierazteko morfemarik euki ez arren, Eibarren moldatu, moldatzen gara: Potolua/potolia; Lelua/Lelia. Drogosua/Drogosia.		
Gatzizenik agertzen ez bajako be zelan ahaztu KAITANO famatua (KAITAN "Ibiltarixanak"en) edozenbat esakeraren sortzaillia. 531. orrialdekoa adibide: Lotsia zer dan preguntau zetsen kontizu eta hara zer erantzun eban: "Gitxien deixanak, geixen eta aundiñak emoten dittuana bestieri". Edo era ulergarriago batean: "Lotsia zenbat norberak gitxiago euki, ainbat geixago al emon asko daukanari" (Ibiltarixanak. 185.orr.).		
MEKOLA'KO MANTXUA.....	541.orr.	
Bustinduitarra...		
MANUEL MENDARO.....	545.orr.	
BARBERUKUA.....	546.orr.	
MEDIKOKUA bada, zelan ez ba BARBERUKUA..		

PATXIKO ERTZILL.....	555.orr.
“Montadoria Errebal’ian”...	
MOTXA’NEKUAK	557.orr.
“Elgetarrak ziran”.	
PATRI MUSTUR “Muzataixan nausi”.....	562.orr.
OBETARRAK ba eiziran Eibarren.....	577.orr.
Gatzizena ete? Etxebarriak hobi-rekin lotzen dau.	
Ermuarrak Eibartarrak baino ogi hobia:	580.orr.
“ERMUA’RRANEKO iru koskorrekua lakorik ez zan Eibar’en beste ogirik”.	
MARI-MARTIN	591.orr.
Hau be jantegixa kontizu: “Mari-Martin’guan izan dabe ondra-jana Arrate ballekuok”.	
TXORROXA	593.orr.
“Pelotari onenatarikua”..	
OR-EZPENGO.....	600.orr.
“Or ez baengo”-tik ei dator. Negoziua jartzeko leku ez aproposa aukeratu ei eben eta holan ezin etekinik etara...Barriro be herri-ironia.	
OTUA	611.orr.
OTXABIÑA	“ .orr.
“OTXABIÑANEKUAK baziran Isasi’an”.	
ISIDORO ALDEANUA.....	613.orr.
“Arraindi kalian pabonua”.	
OKELERRE ALKATIA.....	614.orr.
Bi alkate agertzen dira oker ez bagagoz liburuan zihar, hau berau eta bestia IBARGAIN idi-parerik onena eukana.	
“PATXIKO TXIKIXA’NEKUAK Ibarkurutzian.”	618.orr.

ZATZU.....	619.orr.
TAKILLI ERREMENTARIXA..... "Perratzalle aittua".	621.orr.
POLA..... "Erbitxalarixa"..	627.orr.
POLKA..... Famelixako gatzizen: "POLKA, andra-gixonak eta semia Isasi'ko etxe txiki baten bizi ziran".	628.orr.
"Urte askuan, OKELERRE ZARRA, sakristau parrokixan"	639.orr.
SASIPOIA	647.orr.
Sasikume esan gura ei dau: "Baziran SASIPOIA'NEKUAK".	
SATSU ABADIA	648.orr.
Pobria, baldresa, proletarixua: "ala izentaua, gizajuak soñetakuetarako ez ebalako atarutzen, eta beti ondatuta agertzen zalako".	
KOKOLE.....	654.orr.
Euskeraz trakets baiña boletan nausi... (Irakur IBILTARIXANAK-ko aipamena 253.orr.)	
MARKIÑAKO SUR-MOTZA.....	662.orr.
"aizkolka erremia".	
FELIPE POSPORUA.....	663.orr.
"Biargiñ ondrau eta zintzua". (Ikus gure zerrendan zelan POSPORUA eta POPORUA datozen).	
TANGILLA.....	665.orr.
Erdarazko "Talludo"-ren euskal ordaina dala diño Etxebarriak baiña galde-ikurra erantsiz. "Tangillanguan izango ziran, ziur, tangillak". Aurreratxuago, TANGUA sartu dau, esanez TANGILLA-K daukan esanahi berbera daukala: (del mismo significado que TANGILLA): "Ermu'ko San Lorenzo'n ziran TANGUA'NEKUAK". Bi	

horren bitartian, TANGO gatzizena barneratzen dau: "Ermu'ko TANGO izan jaku torlojo eskiñka". Eta beronen esanahia: "Que alude a una talla grande". Azkueren hiztegian bigarren hau dator bakarrik, (Cf.beronen hiztegia 266.orrialdea bigarren tomoan):

TANGO: 2.-(B-a-gald-mu):"poquito".

Litekeena da zentzu figuratuan guztiz bestelako esanahia hartzea. Adjetiboen ezaugarri bat baiño ez da: "Hau neska motza" esaten dan moduan guztiz kontrako esanahia emanik. Bestalde TANGILLA-ren antzerakorik: "tangala" bat dator, baina Erronkarin, "cojera" esanahia ematen jakolarik. Halan be, "tangelu"(g-zeg.) "gandul" itzultzen dau.

SALMERON ..... 666.orr.

TEJERUTXUA..... 668.orr.
"Gure denboran erri-zaintzallia".

MATXIN-ZARRA..... 669.orr.
"MATXIN ZARRAN tenplia zan onena".

TORIADORIA'NEKUAK..... 674.orr.

TOKAYO ZARRA dultzainiagaz eta TROKOTXA tanborrakin ..... 678.orr.

TROTXA ..... 678.orr.

TXAKARRA'NEKUAK..... 679.orr.
"Olerrian, Zaldivar'ko partetik".

GALDOS-TXIKI ..... 685.orr.

TXINDURRI ..... 688.orr.

SOSUA ..... 693.orr.

TXOPA akabatzaillia, ollardun aittua ..... 695.orr.

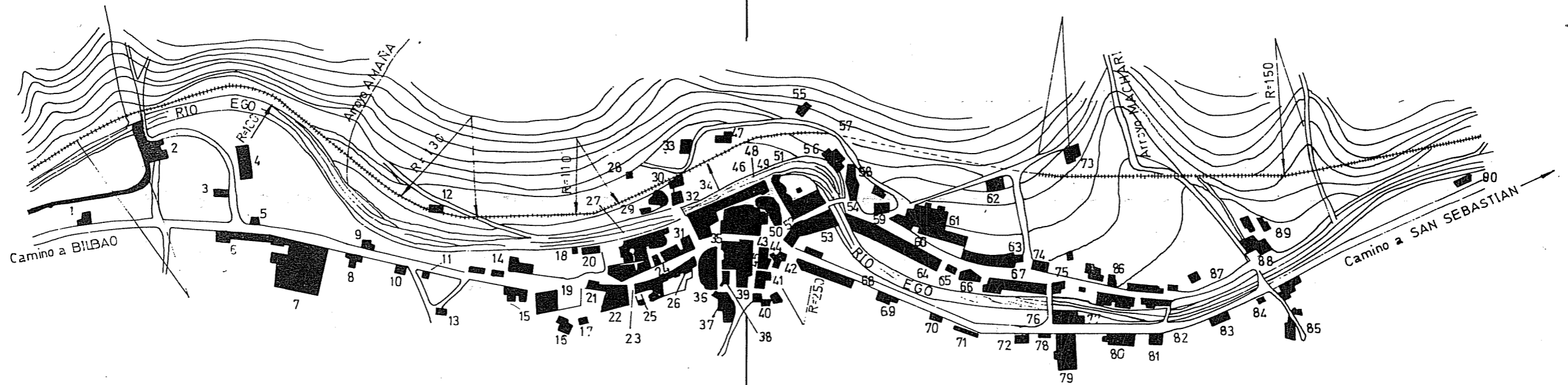
TXORROTXA-K PASIEGITO-ri desafixua bota zetsan.....	696.orr.
Lenengoa azkoitiarra, bigarrena barriz eibartarra.	
TXUTXULU.....	697.orr.
UBAIXA.....	698.orr.
"UBAIXA'NEKUAK baziran Eibar'en".	

- 1 - Camiñokua
- 2 - Torrekua
- 3 - Makalarrekua
- 4 - Barrenengua
- 5 - Cantoikua
- 6 - Markeskua
- 7 - Convento de Isasi
- 8 - Hilarionekua
- 9 - Kiputxanekua
- 10 - Casita Cataño
- 11 - Isasi-Kalea
- 12 - Legarre
- 13 - Makaskua
- 14 - Casas Calle Isasi
- 15 - Torre-zarra
- 16 - Taller limas Villabella
- 17 - Probadero de armas
- 18 - Ermita de San Juan

- 19 - Plaza Unzaga
- 20 - Casa Real
- 21 - Amigo-nekua
- 22 - Salon Teatro
- 23 - Subida al Frontón
- 24 - Unzaga-kalia
- 25 - Casa de Azpirichiki
- 26 - Chepeldukua
- 27 - Bilbozarra
- 28 - Mekola
- 29 - Andrezarro
- 30 - Ardanza-Kalia
- 31 - Amarrenengua
- 32 - Puente Ardanza
- 33 - Zuluetanekua
- 34 - Güenangüa-Casa y talleres Ibarzabal
- 35 - Plaza de la Constitucion
- 36 - Chirio-Kale

- 37 - Bichor-aundienekua
- 38 - Chilibinchonekua
- 39 - Portale
- 40 - Mutiola
- 41 - Malenkarajonekua
- 42 - Elgueta-Kalia
- 43 - Ayuntamiento y Escuelas
- 44 - Academia de dibujo
- 45 - Ifar-kale
- 46 - Iglesia Parroquial de S. Andres
- 47 - Panaderia
- 48 - Talleres de Armeria
- 49 - Tarrankanenekua Pescaderia
- 50 - Hospita!
- 51 - Pescaderia-kalia-Ferrol
- 52 - Barren-Kalia
- 53 - Basilica S. Esteban
- 54 - Puente del Arrabal

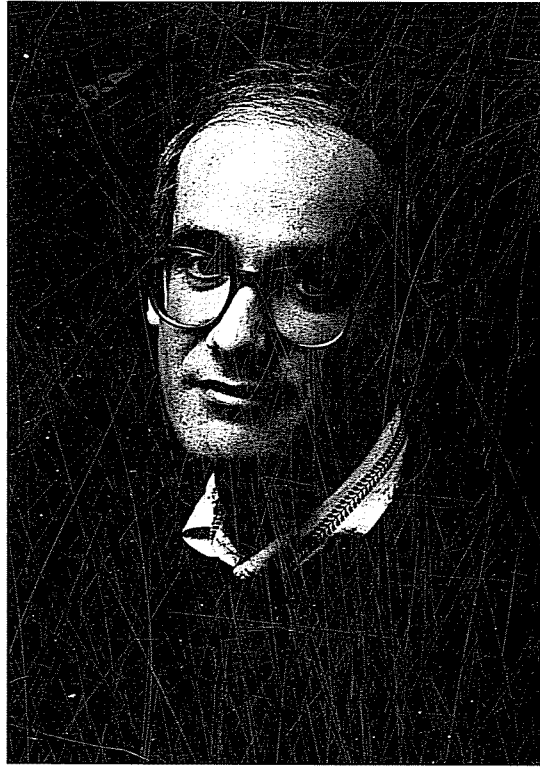
- 55 - Torre de Aldatxe
- 56 - Indianekua . Palacio Zumaran
- 57 - Aldatxe
- 58 - Palacio- ataitxa
- 59 - Musatadi
- 60 - Mariangela-Kalia
- 61 - Convento del Arrabal
- 62 - Paguey
- 63 - Cementerio y Ermita N. S. Asuncion
- 64 - Contadorekua
- 65 - Estudio del pintor Zuluaga
- 66 - Ibarbea
- 67 - Ibarrecruz
- 68 - Bidebarrieta
- 69 - Casa Domingo Ramón
- 70 - Casa Crtiz
- 71 - Escuelas Publicas
- 72 - Casa Zulaika

- 73 - Ibargain
- 74 - Urbanenekua
- 75 - Taller de Fraisko-Osoro
- 76 - Puente de José Martin
- 77 - Casas de Pedro Mari
- 78 - Casa de Erremaldo
- 79 - Fundición Aurrerd
- 80 - Casas de Teodoro Ibarzabal y otros
- 81 - Arikixanekua
- 82 - Lavadero
- 83 - Molino de Valerio
- 84 - Chirriachongua
- 85 - Chonta
- 86 - Arragüeta-kalia

- 87 - Paseo de Urkusua
- 88 - Puente de Urkusu
- 89 - Casa y fabrica Orbea
- 90 - Urkusuko- errota

EIBAR, 1885. urtea

Antxon Narbaiza Azkue.
Eibarren jaioa.
Euskal Filologia ikasketaduna.
Irakasle hainbat urtetan.
Itzultzaile. Ipuinlari.
Ego Ibarra Batzordekide.

Eibarko Udala